

ORUÇ ile İLGİLİ TIBBÎ KONULAR

Dr. Ahmed b. Muhammed b. Halil



بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Oruçla İlgili Tıbbî Konular





HADİS
yayınları

Oruçla İlgili Tıbbî Konular

Telif:

Dr. Ahmed b. Muhammed b. Halil
el-Kasım Üniversitesi Fıkıh Bölümü Yardımcı Asistanı

Rasûlüllâh (*sallallahu aleyhi ve selem*) şöyle buyurmuştur:

مَنْ صَامَ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بَعَدَ اللَّهُ بِذَلِكَ الْيَوْمِ وَجْهَهُ عَنِ النَّارِ
سَبْعِينَ خَرِيفًا.

‘Kim Allah yolunda bir gün oruç tutarsa, Allah o gün sebebiyle onun yüzünü Cehennem’den yetmiş yıllık mesafe kadar uzaklaştırır.’

Hadîs Yayınları: 12

Müellif: Dr. Ahmed b. Muhammed b. Halil

el-Kasîm Üniversitesi Fıkıh Bölümü Yardımcı Asistanı

Eserin adı: Oruçla İlgili Tıbbî Konular

Orijinal adı: *el-Mufattırâtu's-Sıyâmi'l-Mu'âsira*

Birinci Baskı: 2012

- Her Hakkı Mahfuzdur -

Tercüme: Hadis Yayınları

Mizanpaj: Mehmet Şahin

Kapak: Hakan Kocabaş - www.cesisajans.com



Dağıtım: Hadis Yayınları

Adres: Atatürk Cad. Kurtuluş Pasajı no: 23-25

Osmangazi / BURSA

Tel-Fax: (0224) 220 84 09

Web: www.hadisyayinevi.com

e-mail: hadisyayinevi@hotmail.com

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ
شُرُورِ أَنْفُسِنَا، وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ؛ فَلَا مُضِلَّ
لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّ؛ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

‘Şüphesiz hamd Allah’a mahsustur, O’na hamd eder, ondan yardım ve bağışlanma dileriz. Nefislerimizin şerrinden ve amellerimizin kötülüklerinden Allah’a sığınırız. Allah kimi hidâyete iletirse, onu saptıracak hiç kimse yoktur. Kimi de saptırırsa onu hidâyete iletecek hiç kimse yoktur. Allah’tan başka hakkıyla ibadet edilecek hiç bir ilahın olmadığına, O’nun bir ve tek olduğuna ve ortağının bulunmadığına, Muhammed (sallallahu aleyhi ve selem)’in Allah’ın kulu ve rasûlü olduğuna şahadet ederim.’

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ
مُسْلِمُونَ.

‘Ey imân edenler! Allah’tan nasıl korkmak gerekiyorsa öyle korkun ve siz ancak Müslümanlar olarak ölün.’ (Âl-i ‘İmrân 3/102)

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ
وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا
اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا.

‘Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini var eden, her ikisinden de birçok erkekler ve kadınlar türeten Rabbinizden korkun. Kendisi adına birbirinizden dileklerde bulunduğunuz Allah’tan ve akrabalık bağını kesmekten de sakının. Şüphesiz Allah üzerinizde tam bir gözetleyicidir.’ (Nisâ’ 4/1)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا.

‘Ey imân edenler! Allah’tan korkun ve dosdoğru söz söyleyin ki O da amellerinizi düzeltsin ve günahlarınızı bağışlasın. Kim Allah’a ve Rasûlüne itaat ederse, büyük bir kurtuluşa ermiş olur.’ (Ahzâb 33/70-71)

Mukaddime

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun. Allah'ın salât, selâm ve bereketi Nebî'miz Muhammed (*sallallahu aleyhi ve selem*)'in, O'nun ailesinin ve bütün ashabının üzerine olsun.

Muhakkak ki Yüce Allah, kullarına Ramazan Orucu'nu farz kılmış, diğer günlerde ise onların farz değil de mendup olarak çeşitli oruçlar tutmalarını meşru kılmıştır. Mümin kişinin istediği kadar tuttuğu bu oruçlardan dolayı da sevabını karşılık olarak belirtmiştir. Nitekim Rasûlüllâh (*sallallahu aleyhi ve selem*) şöyle buyurmuştur:

مَنْ صَامَ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بَعَدَ اللَّهُ بِذَلِكَ الْيَوْمِ وَجْهَهُ عَنِ النَّارِ سَبْعِينَ خَرِيفًا.

'Kim Allah yolunda bir gün oruç tutarsa, Allah o gün sebebiyle onun yüzünü Cehennem'den yetmiş yıllık mesafe kadar uzaklaştırır.'¹

Buhârî ve Müslim rivayet etmişlerdir.

Yine Rasûlüllâh (*sallallahu aleyhi ve selem*) şöyle buyurmuştur:

¹ Buhârî (2840); Müslim (1153-1154) hadisin lafzı Buhârî'ye aittir. Ebû Sa'îd el-Hudrî (*radıyallahu 'anhu*) rivayet etmiştir.

إِنَّ فِي الْجَنَّةِ بَابًا يُقَالُ لَهُ: الرَّيَّانُ، يَدْخُلُ مِنْهُ الصَّائِمُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، لَا يَدْخُلُ مِنْهُ أَحَدٌ غَيْرُهُمْ

“Muhakkak ki Cennet’te er-Reyyân denilen bir kapı vardır ki kıyamet gününde oradan sadece oruç tutanlar girecek, başka kimseler oradan giremeyecektir.”²

Buhârî ve Müslim rivayet etmişlerdir.

Yüce Allah, oruç için şer’î sınırlar tayin etmiştir. Bu sınırları aşan orucunu bozmuş veya eksiltmiş olur. Müslümanın Allah’ın Rasûlüllâh (sallallahu aleyhi ve selem)’e indirdiği, farzı ‘ayn olarak her bir Müslümana farz kıldığı ibadetlerle ilgili sınırları bilmesi gerekir. İşte oruç da bu farzlardan biridir.

Bu araştırmayı oruç ibadetinin önemli yönlerinden biri olan **‘Orucu Bozan Muasır Meseleler’** üzerine bir çare olması için yazdım. Nitekim asrımızda tıbbî bakımdan orucu bozması hakkında şüphe edilen, nasların ve şer’î kaidelerin delalet ettiği görüşe ulaşmak için araştırılması gereken meseleler ortaya çıkmıştır.

Bu konuda çeşitli münasebetlerle özellikle de fetvalarla alakalı olarak birçok yazılar yazılmış ve yayınlanmıştır. Yine Fıkhî Araştırmalar Toplantısı onuncu oturumunda bu konuya yer ayırmış,

² Buhârî (1896) ve Müslim (1152) Sehl b. Sa’d (radıyallahu ‘anhu) rivayet etmiştir.

orucun hükümlerini içeren kitaplarda oruçla ilgili bazı konularda yazılar yazılmıştır. Ancak ben, bu konular etrafında işaret ettiğim bu fıkḥî araştırma dergisi veya muasır fetva kitapları dışında müstakil olarak ele alınmış bir araştırma ya da bir kitap bilmiyorum. Ben de orucun bazı meselelerini ele almak, Kitâb ve Sünnet ışığında bunları değerlendirmek, bu meseleleri gücüm yettiği kadarıyla oruçla ilgili şer'î kaidelere arz ederek ve bu meselelerin temelini atarak çözüm yolu bulmaya gayret etmek suretiyle bu konuya katılmak istedim. Bununla beraber bu meselelerden izahı mümkün olanlarını, önceki fakihlerin *-Allah onlara rahmet etsin-* zikrettikleri meselelerle izah ettim.

Mevlâ ('Azze ve Celle)'den beni doğru yola hidâyet etmesini dilerim.

Bu araştırmayı aşağıda belirttiğim gibi; iki bölüme ayırdım ve her bölümü de iki kısma ayırdım:

BİRİNCİ BÖLÜM:

Tanımlar ve girişler.

Bu bölümde şu iki kısım vardır:

Birinci Kısım: Tanımlar hakkındadır. Bu kısımda şu konular vardır:

***Birinci Konu:** Orucun tanımı

***İkinci Konu:** *Mufattirât*'ın (orucu bozan şeylerin)tanımı

***Üçüncü Konu:** Muasırın tanımı

İkinci Kısım: Girişler. Bu kısımda iki konu vardır:

***Birinci Konu:** Dinde orucu bozduğu hususunda üzerinde ittifak edilen şeyler.

***İkinci Konu:** Fıkıh âlimlerinin sözlerinde geçen '*cevf*' (karın boşluğu) tabirinin sınırı.

İKİNCİ BÖLÜM:

Asrımızda orucu bozan şeyler hakkındadır.

Bu bölümde iki kısım vardır:

Birinci Kısım: Oruçlu kimsenin bedenine giren muasır oruç bozucular. Bu kısmın konuları şu şekildedir:

***Birinci konu:** Vücuda ağız yoluyla girenler. Bu hususta bazı meseleler vardır:

-Birinci Mesele: (Astım hastalarının kullandığı) solunum spreyi

-İkinci Mesele: Dil altına konulan tabletler (haplar)

-Üçüncü Mesele: Endoskopi cihazı (Mideye sarkıtılan görüntü cihazı)

***İkinci Konu:** Vücuda burun yoluyla girenler. Bu konuda bazı meseleler vardır:

-Birinci mesele: Burun damlası

-İkinci Mesele: Oksijen gazı

-Üçüncü Mesele: Burun spreyi

-Dördüncü Mesele: Uyuşturucu gazlar (Anestezide kullanılan gazlar)

***Üçüncü Konu:** Vücuda kulak yoluyla girenler. Bu konudaki meseleler şu şekildedir:

-Birinci Mesele: Kulak damlası

-İkinci Mesele: Kulak yıkanması

***Dördüncü Konu:** Göz yoluyla vücuda giren cisimler

***Beşinci Konu:** Deri yoluyla (cilde yedirilen ya da deri altına geçen) vücuda giren cisimler. Bu konuda bazı meseleler vardır:

-Birinci Mesele: Enjeksiyon tedavisi (Cilt altına, kas içine ve damar içine iğne ile ilaç verilmesi)

-İkinci Mesele: Yağ, merhem ve cilde yapıştırılan ilaçlar.

-Üçüncü Mesele: Atardamarı görüntülemek veya tedavi etmek için sonda (ince boru) girmesi.

-Dördüncü Mesele: Karna endoskopi cihazı girmesi

-Beşinci Mesele: Böbrek diyalizi

***Altıncı Konu:** Vücuda vajina yoluyla girenler. Bu konuda şu meseleler vardır:

-Birinci Mesele: Vajina (dölyolu) yıkaması

-İkinci Mesele: Supozituvar (fitil), vajina endoskopisi, vajinanın tıbbi muayenesi

***Yedinci Konu:** Vücuda anüs (dübür) yoluyla girenler. Bu konuda şu meseleler vardır:

-Birinci Mesele: Lavman yapmak

-İkinci Mesele: Supozituvar (fitil)

-Üçüncü Mesele: Anüsten tıbbi muayene ve endoskopi

***Sekizinci Konu:** Vücuda idrar yoluyla girenler; sonda, endoskopi cihazı, ilaç, idrar torbasının yıkanması için çözelti kullanmak veya röntgenin net olmasını kolaylaştıran madde kullanmak.

İkinci Kısım: Oruçlunun bedeninden çıkarak orucu bozan muasır meseleler

***Birinci Konu:** Kan bağışlamak

***İkinci Konu:** Tahlil ve benzeri işlemler için az miktarda kan alınması

Allah'tan başarı ve muvaffakiyet dilerim.

Dr. Ahmed b. Muhammed el-Halil

BİRİNCİ BÖLÜM

Tanımlar ve Girişler

Bu bölümde iki kısım vardır:

Birinci Kısım:

Tanımlar

İkinci Kısım:

Girişler

Birinci Kısım:

Tanımlar

Bu kısımda da üç konu vardır:

Birinci Konu:

ORUCUN TANIMI

İlk olarak:

Orucun sözlük anlamı:

İbn Fâris şöyle demiştir:

‘*Sâd*, *vâv* ve *mîm* (*savm*) kelimesi, tutma/zabtetme ve bir mekânda hareketsiz durmak demektir.’

Lisânu'l-Arab’da:³

Savm: Bir şeyden geri durmak, onu terk etmek demektir. Bu yüzden oruçluya, yeme, içme ve cinsel ilişkiden geri durduğu için *sâ'im* denilir. Suskun kimseye, konuşmaktan geri durduğu için *sâmit* denilir. Şu ayette de bu anlamda geçmiştir:

﴿إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا﴾

³ *Lisânu'l-Arab* (12/351).

‘Ben, Rahman’a bir oruç adadım. Bu itibarla, bugün hiçbir insanla konuşmayacağım.’ (Meryem 19/26)

Ebû ‘Ubeyde şöyle demiştir:

‘Yemekten, konuşmaktan ve hareketten geri duranın her birine Sâ’im denilir.’

el-Beydâvî de şöyle demiştir:

*‘Savm (oruç) sözlükte; nefsin kendisine meylettiği şeyden geri durmaktır.’*⁴

İkinci olarak:

Orucun dindeki anlamı:

Hanefilere göre şöyledir:

*‘Özel şeyler olan yeme, içme ve cimâ’dan özel şartlarla geri durmak’ demektir.*⁵

Malikîlere göre şöyledir:

‘Fecir vaktinden önce, eğer mümkün olursa fecir vaktiyle beraber niyet ederek, gündüzün tamamında ağız ve cinsiyet şehvetlerinden ve o ikisinin yerini alanlardan geri durarak Mevlâ’ya itaat

⁴ *Mevâhibu’l-Celîl* (2/378).

⁵ *Bedâ’iu’s-Sanâ’î* (2/75); *ed-Durru’l-Muhtâr*’da da bu tarifi benzeri vardır.

yolunda nefsi arzulara muhalefet et-
mektir.’⁶

Şâfi’îlere göre şöyledir:

‘Özel bir zamanda ve belirli şahıslardan
özel bir geri duruştur.’⁷

Hanbelîlere göre şöyledir:

‘İkinci Fecrin doğmasından güneşin
batmasına kadar olan zamanda orucu
bozucu şeylerden geri durmaktır.’⁸

⁶ *Mevâhibu’l-Celîl* (2/378).

⁷ *el-Mecmû’* (6/245) benzeri; *Kifâyetu’l-Ahyâr* (1/197).

⁸ *el-Mugnî* (4/325). Bkz. *Matâlibu Uli’n-Nuhâ* (2/168).

İkinci Konu:
MUFATTİRÂT'IN (ORUCU
BOZAN ŞEYLER) TANIMI

Orucu ifsat eden şeylerdir. Fıkıh âlimleri bunları araştırmışlar ve bunların bazılarında ihtilaf zikretmişlerdir. Bizim konumuz muasır meseleler olduğu için bunlar bu araştırmamızla alakalı değildir. Nitekim şer'î hükmü ifade etmek için muasır meselelerin izahında bunlardan bazısı zikredilmiştir.

el-Gazâlî bunları şu sözüyle bir araya getirmiştir:

Orucu bozan şeyler üç çeşittir: (Vücuda) bir şeyin girmesi, (vücuttan) bir şeyin çıkması ve cimâ (cinsî münasebet).⁹

⁹ *el-Vasît* (2/419).

Üçüncü Konu:

MUÂSİR'İN TANIMI

Bu kelimedede 'asır' kelimesinden türemiştir. Bu kelimenin lügatte üç anlamı vardır ve İbn Fâris¹⁰ bunları zikretmiştir.

Bu anlamlardan bizi ilgilendiren bir tanesidir, o da: *Dehr* (zaman) ve andır.

Diğer iki anlamı ise:

- Bir şeyi suyu çıkıncaya kadar sıkmak.
- Kendisine sığınılan mekân, sığınak.

Yine bu kelimenin anlamlarından biri de bir krala, devlete veya toplumsal ya da tabî gelişmelere nispet edilen 'asır/çağ' dır. Mesela 'Abbâsî Devleti Asrı, Elektrik Çağı, Atom Çağı, Eski Çağ, Orta Çağ ve Modern Çağ' denilir.¹¹

Bu araştırmada kastedilen anlam ise modern çağımızda ortaya çıkan orucu bozan şeylerdir.

¹⁰ *Mu'cemu Mekâyîsi'l-Luga* (4/340).

¹¹ *el-Vasît* (2/604)

İkinci Kısım:

Girişler

Bu kısımda da iki konu vardır:

Birinci Konu:

DİNDE HAKKINDA İTTİFAK EDİLEN ORUÇ BOZUCULAR

Bunlar; orucu bozduğuna nass veya icmânın delalet ettiği meselelerdir. Bunlar da şu şekildedir:

- 1- Yemek
- 2- İçmek
- 3- Cimâ (cinsî münasebet)

Bu üçünün delili Allah (*Subhânehü Te'âlâ*)'nın şu ayetidir:

﴿فَالآنَ بَاشِرُوهُمْ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا
حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ
الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ﴾

'Artık bundan sonra, onlara yaklaşabilir ve Allah'ın sizin için takdir ettiğini dilersiniz. (Keza oruç tutulan günlerin gecesinde) sabahın beyaz ipliği (aydınlı-

ğı) siyah ipliğinden (karanlığından) sizce seçilinceye kadar yiyebilir ve içebilirsiniz; (bu vakitten) sonra da geceye kadar orucu tamamlayın.’ (Bakara, 2/187)

4- Hayız ve Nifas kanı

Bunun orucu bozduğunun delili, Ebû Sa’îd el-Hudrî (radıyallahu anhu)’ın rivayet ettiği şu hadistir: Rasûlüllâh (sallallâhu ‘aleyhi ve selem) şöyle buyurdu:

أَلَيْسَ إِذَا حَاضَتْ لَمْ تُصَلِّ وَلَمْ تَصُمْ.

‘Kadın hayız olduğunda namaz kılmıyor ve oruç da tutmuyor değil mi?’¹²

¹² Buhârî (304) ve Müslim (79).

İkinci Konu:
FIKİH ÂLİMLERİNİN SÖZLERİNDE
GEÇEN ‘CEVF’ (VÜCUDUN İÇİ)
KELİMESİNİN SINIRI

Dört mezhep bu konuda ihtilaf etmiştir:

Hanefiler:

Hanefiler *câife*’den bahsederken *cevf* (karın boşluğu) kavramıyla neyi kastettiklerini açıklamışlardır. *Câife* onlara göre karına ulaşan yaradır. Karına ulaşan yara yerleri de; göğüs, sırt, karın, iki yan, iki husye (testis) arası ve makattır. *Câife* eller, ayaklar, boyun ve gırtlak değildir. Zira bunlar karın boşluğuna ulaştırmaz.¹³

Hanefilere göre mide ile karın boşluğu arasında bir fark vardır. Zira karın boşluğu; midayı ve karın boşluğunda bulunan diğer organları kapsar.

el-Kâsânî süt emme hakkındaki sözünün akışında şöyle der:

‘Sütün kulağa akıtılması haram kılmaZ.
Zira kulak deliğinin dar olması sebebiyle bunun beyne ulaştığı bilinmez. Aynı şekilde idrar yoluna akıtılması da böyledir. Zira bu karın boşluğuna ulaşma-

¹³ *Bedâ’iu’s-Sanâ’i* (7/297).

dığı gibi mideye de ulaşmaz. Göze ve kadının fercine damlatılması da dediğimiz gibidir. Sütün *câifeye* ve dimağa damlatılması da böyledir. Zira *câife* karın boşluğuna ulaşsa da mideye ulaşmaz. Dimağa damlatıldığında mideye ulaşsa dahi, kendisiyle gıdalanma olmayan bir yoldan ulaşmıştır. Bununla da haramlık sabit olmaz. Çocuğa sütün şırınga edilmesi, meşhur rivayete göre haram kılmaz. İmâm Muhammed'den bunun haram kıldığına dair görüş rivayet edilmiştir. Bu rivayetin bakış açısı şudur; süt karın boşluğuna ulaştığından orucu da bozmuştur. Bu, ağızdan ulaştırılmış gibi olur. Rivayetin zahirine göre bu haramlılıkta dikkate alınacak nokta, bunun gıdalanmak anlamına gelmesidir. Şırınga edilmesiyle gıda bölgesine ulaşmaz. Zira gıda bölgesi midedir. Şırınga ile verilen ise mideye ulaşmaz. Bununla et bitmez, kemik oluşmaz, açlık giderilmez dolayısıyla bu haramlığı da gerektirmez.¹⁴

Bu metin, mide ile karın boşluğunun ayırt edilmesi hususunda açıktır.

¹⁴ *Bedâ'iu's-Sanâ'i* (4/9).

Gırtlâğa gelince, oradan giren orucu bozan sayılmıştır. Zira bu karın boşluğuna bir giriştir.

el-Kâsânî (*rahimehullah*) der ki:

‘Kadının yemeği bilmesi için yemeğin suyunu tatması mekruhtur. Zira bundan bir şeyin boğazına ulaşmasından ve orucu bozmasından korkulur.’

Yine şöyle der:

‘Eğer oruçlu kimse sürme kullansa, tadını boğazında hissetse dahi âlimlerin geneline göre orucu bozulmaz. İbn Ebî Leylâ ise bozulduğunu söylemiştir. Zira ona göre; tadını boğazında hissetmişse karın boşluğuna ulaşmış demektir.’¹⁵

Yine der ki:

‘Ebû Hanife, oruçlunun sakız çiğnemesini mekruh görmüştür. Zira bu çiğnediği şeyden bir parçanın kopup boğazına kaçmasından emin olunamaz. Böylece çiğnenen şey ile orucunu bozacak tehlikeye sokmuş olur ve bu yüzden mekruh olur. Şayet yaparsa orucu bozulmaz. Zira karın boşluğuna bir şey ulaştığını bilmemektedir.’

¹⁵ *Bedâ’iu’s-Sanâ’i* (2/92).

Bu ifadelerden anlaşıldığına göre sadece bir şeyin boğaza girmesi, karın boşluğuna ulaşmadıkça orucu bozmamaktadır.

Aynı şekilde beyne bir şey girmesi halinde de, onlara göre karın boşluğuna ulaştırılan bir giriş olduğundan dolayı orucu bozar:

el-Kâsânî (*rahimehullah*) şöyle der:

“Karın boşluğuna veya beyne, burun, kulaklar ve makat aslî giriş yollarıdır. Enfiye, şırınga veya kulağa damla gibi şeyler karın boşluğuna veya beyne ulaşırsa orucu bozar. Karın boşluğuna ulaştığı zaman şeklen de olsa yemeğin varlığında şüphe yoktur. Beyne ulaşması da böyledir. Zira bu da karın boşluğunun bir giriş yoludur ve bu da karın boşluğu kısımlarından biri menzilesinde olur. Nitekim Nebî (*sallallâhu ‘aleyhi ve selem*)’den, Lakî b. Sabira’ya şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

وَبَالِغٌ فِي الْمَضْمَضَةِ، وَالِاسْتِنْشَاقِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ صَائِمًا.

‘Oruçlu olmadığın zaman, (abdest alırken) ağzına ve burnuna suyu iyice ulaştır.’¹⁶

¹⁶ Ebû Dâvud (142-143); Nesâ’î (1/66); Tirmizî (38); İbn Mâce (484) ve İbn Huzeyme (150).

Orucun bozulmasından sakınmak amacıyla oruçlu halde bunun istisna edildiği malumdur. Aksi takdirde istisnanın anlamı olmazdı. Su, başa ulaşırsa ve sonra çıksa bu orucu bozmaz. Gece burundan çekilse, sonra bu gündüz vakti çıksa oruç bozulmaz. Çünkü çıktığı zaman onun karın boşluğuna ulaşmadığı veya yerleşmediği anlaşılmış olur.”

İdrar yolu, kadının ferici gibi diğer giriş yolları da bu şekilde olup bu yollardan içeri giren de karın boşluğuna ulaştırarak bir yol olmasından dolayı orucu bozar.

Özetle, Hanefilerin mezhebinde karın boşluğu kavramı, mide ile sınırlı kabul edilmemiş, bilakis karın boşluğunda bulunan bütün organları kapsadığı ifade edilmiştir. Diğer giriş yollarından girenler ise karın boşluğuna ulaştırdığı için orucu bozucu kabul edilmiştir.

Mâlikîler:

Karın boşluğunun açıklaması için *câife* kavramı hakkındaki sözlerini nakledeceğim:

el-Mudevvene' de şöyle denilmiştir:

“*Câife*’nin sınırı nedir? Diye sordum. Dedi ki: ‘İğne girişi kadar da olsa karın boşluğuna ulaşan her şeydir.’”¹⁷

el-Haraşî, *Hâşiyeye*’sinde şöyle geçer:

‘*el-Câife*; fıkıh âlimlerinin ıstılahında; açık yaralardan karın boşluğuna ulaşan şeylerdir. Bu da ancak sırtta ya da karında olur.’¹⁸

Mâlikîler mide ile karın boşluğu arasında fark gözetirler:

Mâlikîler’den bazıları şöyle demişlerdir:

‘Ağızdan karın boşluğuna veya mideye ulaştırılan şeylerden dolayı, Ramazan orucunun bozulup ihlal edilmesi, keffâret gerektirir.’¹⁹

Mâlikî Mezhebi’nin sahih görüşüne göre, boğazdan giren sıvı, gırtlığa ulaştıncaya, onu aşmasa dahi orucu bozar.²⁰

Beyne gelince, beyne girenin karın boşluğuna ulaşıp ulaşmadığı hususunda ihtilaf vardır:

el-Haraşî şöyle demiştir:

¹⁷ *el-Mudevvene* (4/565).

¹⁸ *Hâşiyetu’l-Hâraşî* (3/50).

¹⁹ *et-Tâc ve’l-İklîl* (3/361).

²⁰ *Şerhu’z-Zurkânî* (2/204) ve *Hâşiyetu’l-Haraşî* (2/249)

‘Yemek tenceresinden burna çekmek, buhur çekmek gibidir. Zira yemeğin kokusunun beyni güçlendiren bir cismi vardır. Yiyecekla hâsıl olan şey bununla da hâsıl olur.’

Bu, beynin kendisinin güçlendiğini göstermektedir.

Haşiye’siyle birlikte *Şerhu’l-Kebîr*’de şöyle geçer:

‘Başını gündüz yağlayan kimse gündüz vakti yağın tadını boğazında hissederse veya başına gündüz vakti kına yakan kimse kınanın tadını boğazında hissederse mezhepte bilinen görüşe göre orucunu kaza etmesi gerekir.’²¹

Bu da gösteriyor ki orucun bozulması için boğaza ulaşması gerekir.

İdrar yolu ve kadının ferici gibi diğer giriş yollarına gelince, Mâlikîler’e göre bu karın boşluğuna ulaşma nedenlerindendir.²²

Özetle, Mâlikîler’e göre karın boşluğu; sadece mide değil, karnın tamamıdır.

Aşığı inmesine dahi boğaza ulaşması ile orucun bozulduğunu kabul etmişlerdir.

²¹ *Hâşiyetu’s-Sâvî ‘alâ’ş-Şerhi’s-Sagîr* (1/696).

²² *el-Haraşî ‘alâ Halîl* (2/258)

Beyin konusunda ihtilaf etmişler, diğer giriş yollarında ise karın boşluğuna ulaşmasını şart koşmuşlardır.

Şâfi'îler:

Şâfi'îler, karın boşluğunun manasını (tanımı) en geniş kapsamlı yapan mezheptir.

*el-Gureru'l-Behiyye'*de orucun sıhhati için “yenilmesi adet olmayan taş gibi bir şey dahi olsa, herhangi bir şeyin karın boşluğuna girmemiş olmasını şart koşarlar. Beyhakî'nin **hasen** veya **sa-hih** bir isnad ile rivayet ettiği haberde İbn 'Abbâs (*radıyallâhu anhumâ*) şöyle demiştir:

إِنَّمَا الْفِطْرُ مِمَّا دَخَلَ وَلَيْسَ مِمَّا خَرَجَ

‘Oruç (vücuttan) çıkan şeylerden değil, ancak (vücuda)giren şeylerden dolayı bozulur.’²³

Bu konuda asıl olan budur; yani *Cevf* (iç boşluk), gıdanın girdiği yerden veya kulağın içi gibi ilacın ulaştığı yerden başka bir yer olsa ve beyne ulaştırmasa dahi iç boşluk (*Cevf*)tur. Çünkü o, kafatasına ulaştıran bir yoldur. İdrar yolunun içi de, içeri giren, haşefeden (erkek üreme organının baş kısmı) içeri geçmese de iç taraftır. Aynı şekilde boğazına ulaştıran kimse, midesine veya beynin içi, karın, bağırsaklar, mesane gibi yerlere ulaştırmasa da orucu bozulur.”²⁴

²³ Tahrici ileride gelecektir.

²⁴ *el-Gureru'l-Behiyye* (2/213).

Bu metne dikkatlice baktığında řu hususlar ortaya çıkar:

1- *Cevf* kelimesi ile şafi'îlerin kastettikleri şey; kulağın içi, kafatası, karın, idrar yolu gibi mideye ulaşması dahi boşluğu olan her bölgedir.

2- Boğazın içine giren şey, mideye ulaşmasa dahi orucu bozar.

Hatta şâfi'îler bundan daha fazla ileri gitmişlerdir. Oruçlunun ağzının iç tarafına bir şey girse onlara göre oruç bozulur. Boğazda '*hâ*' veya '*hı*' harfinin çıkış yeri ile ondan sonra iç taraf kabul edilmiştir.

Tuhfetu'l-Muhtâc' da şöyle denilmiştir:

"Kusma hissi galebe çalarsa bunda sakınca yoktur. Zira bu konuda bir haber rivayet edilmiştir. Yine beyinden veya iç taraftan balgam kopup gelirse oruç bozulmaz. En sahih görüşe göre bunu atar. Çünkü buna olan ihtiyaç tekrarlanır. Bunda ruhsat vardır. Lâkin orucun bozulup bozulmadığı hususunda ihtilafı olan her meselede olduğu gibi, onun yerine de bir gün kaza etmesi sünnettir. Şayet içten çıkaramaz da yerinden akarsa veya öksürmekle ya da başka bir şekilde çıkarırsa, sonra da dışarıya atarsa, bu kesinlikle orucu bozmaz. Ama tükürmeye gücü olduğu halde geri yutar-

sa bu kesin olarak orucu bozar. Beyninden inmiş ve ağzın dışı sayılan sınırına ulaşmış olsa dahi -ki bu sınır 'hâ' harfinin çıkış yeridir, bundan ilerisi iç taraftır- böyledir. Akış yerinden kopartıp iç tarafa kaçmaması için imkânı varsa tükürmelidir. Tükürmeye gücü olmasına rağmen bunu yapmaz ve karın boşluğuna ulaşırsa yani zikredilen sınırı aşarsa, en sahih görüşe göre şahsın kusurundan dolayı orucu bozulur.”²⁵

Uyarı:

*Gureru'l Behiyye'*den naklettiklerimden; Şafi'îler'e göre '*Cevf*'in gıdanın öğütüldüğü yer olmasının şart olmadığı anlaşılmıştır.

Şafi'îler katında meşhur görüş budur. Onların bir başka görüşüne göre '*Cevf*' kelimesinde; orada gıda veya ilacın öğütülerek kuvvete dönüşmesi şart koşulur. Gazâlî'nin *el-Veciz*'de aldığı görüş de budur.²⁶

Hanbelîler:

Hanbelîler iki boşluktan (karın boşluğu veya beyinden) birine bir şeyin ulaşmasını oruç bozucu saymışlardır.

²⁵ *Tuhfetu'l-Muhtâc* (3/399-400).

²⁶ *Şerhu'l-Kebîr* adıyla meşhur olan Râfi'î'nin *el-Vecîz* şerhine (3/192-193) bakınız.

el-Kâfi'de²⁷ şöyle denilmiştir:

'Hangi yerden olursa olsun oruçlunun karın boşluğuna veya beynine şırınga edilmesi ya da yarası tedavi edildiğinde bu karın boşluğuna ulaşması veya boşluğuna ulaşacak şekilde kendini yaralaması ya da izniyle başkasının kendisini yaralaması sebebiyle orucunu bozmuş olur. Yine, kulağa damla yapılması ve bunun beyne ulaşması veya beyne ulaşacak şekilde tedavi edilmesi de orucu bozar. Zira buruna çekilen şeylerle oruç bozulduğuna göre nereden ulaşır- sa ulaşsın, ulaşan her şey orucu bozar. Çünkü beyin iki boşluktan biridir.'

el-Mugnî'de²⁸ şöyle denilmiştir:

'Sakınması ve korunması mümkün olduğu halde insanın kendi isteğiyle beyni ya da boğazı gibi mideyle bağlantısı bulunan vücudundaki boşluğa veya karnına ulaştırdığı her şey orucu bozar.'

Metâlibu Uli'n-Nuhâ kitabında şöyle geçer:

'Boşluk olarak isimlendirilen beyin, boğaz, makat ve ferc gibi bölgelerden birine ulaşan şey orucu bozar.'²⁹

²⁷ İbn Kudâme, *el-Kâfi* (1/352).

²⁸ *el-Mugnî* (4/352).

Şeyhulislâm şöyle demiştir:

‘Ashabımıza göre karna veya karınla arasında bağlantı olan bir yere ulaşması şarttır.’³⁰

*Câife*³¹ ve zekerden ilaç damlatılması ile makattan şırınga enjekte edilmesi de böyledir. Bunların ancak boşluğa ulaşıncaya etki edeceği açıkça belirtilmiştir.³²

Görünen o ki Hanbelîler, *cevf* (karın boşluğu) ile midmeyi kastetmektedirler. Nitekim yukarıda geçtiği gibi İbn Kudâme, oruç bozanın mideye ulaşan şeyler olduğunu açıklamıştır.

Dekâ’ik’u Uli’n-Nuhâ kitabında da aynı şekilde açıklamış ve şöyle demiştir:

‘Yahut midesine ulaştıran her yerden karın boşluğuna bir şey soktu ise.’³³

²⁹ *Metâlibu Uli’n-Nuhâ* (2/191).

³⁰ *Şerhu’l-’Umde* (1/385).

³¹ *Câife’nin* tarifinde şöyle derler:

‘Bağırsaklara gitmese dahi karın boşluğuna ulaşan, sırt, göğüs, boğaz, mesane (idrar kesesi) ve iki husye ile makat arası gibi iç organlara ulaşan her yaradır.’

el-Furû (6/35).

³² *Keşşâfu’l-Kına’* (2/318).

³³ *Dekâ’iku Uli’n-Nuhâ* (1/481).

Yine diğ er Hanbelîler de mideyi zikretmişlerdir.³⁴ Hatta bu *Keşşâfu'l-Kınâ'*³⁵ kitabında en açık şekilde belirtilmiş ve beyine giren şey orucu bozma sebebi olarak zikredilirken şöyle denilmiştir:

‘(Beyne ulaş an şey orucu bozar). Zira beyin iki boş luktan biridir. Oraya ulaş an şey besler ve diğ erleri gibi orucu bozar.’

Diğ erleri ile kastettiğ i karın boş luğudur. Zira daha önce geçtiğ i gibi Hanbelîlere göre beyin iki boş luktan biridir.

Beyne giden şeyin beslemesinden bahsetmesi, bununla kastının mide olduğ unu göstermektedir. Zira beslenme ancak midede olur.

İbn Muflih şöyle demiştir:

‘Eğ er yarasını veya *Câifesi*ni tedavi eder de, ilaç karın boş luğ una veya beyne ulaş ırsa yahut boş luğ a, gıdaya veya devaya dönüş en bir kuvvet sokarsa orucu bozar.’³⁶

Kuvvetin gıdaya dönüş tüğ ü iç boş luk sadece midedir.

³⁴ *Keşşâfu'l-Kınâ'* (2/318).

³⁵ *Keşşâfu'l-Kınâ'* (2/318).

³⁶ *el-Furû* (3/35).

Bütün bunlar gösteriyor ki Hanbelîler ‘*Cevf*’ (boşluk) kelimesiyle mideyi, iki boşluk tabiri ile de mideyi ve beyni kastetmektedirler.

Beyin hakkında Hanbelîler, onun mustakil ‘*Cevf*’ (boşluk)mu ve içine giren şey karın boşluğuna ulaşmasa dahi orucu bozar mı yahut beyinle karın boşluğu arasında bir geçitin olması şartı ile orucu bozup bozmadığına dair ihtilaf etmişlerdir.

Şeyhulislam İbn Teymiyye bununla kastedileni açıklayarak, beyne ulaşan şeyin orucu bozduğunu zikrettikten sonra şöyle demiştir:

‘Beyin ile karın boşluğu arasındaki geçite binaen, beyne ulaşanın boğaza ve karın boşluğuna ulaşması gerekmektedir.’

Sonra şöyle der:

‘Bazı yerlerde el-Kâdî ve başkaları şöyle demişlerdir: Beyne ulaşan şey orucu bozar. Zira boşluk; kendisine ulaşan şeyin gıdaya dönüştüğü yerdir. Bu karın boşluğuna benzer. Ancak ilk görüş daha doğrudur. Beyin ile karın boşluğu arasında bir geçit bulunmasaydı, ulaşan şey orucu bozmazdı... Zira gıda ile bir yapının mide de meydana gelmesi gerekmektedir.’³⁷

³⁷ *Şerhu’l-‘Umde* (1/385-386).

Tercih Edilen Görüş:

Fıkıh âlimlerinin yukarıda geçen görüşlerine baktığımızda onların iki kısma ayrıldıklarını görürüz:

Birinci kısım: Beyin, makat ve benzerine ulaşan şeylerde olduğu gibi, karın boşluğuna ulaşmayan şeylerden de orucun bozulduğunu söyleyen fıkıh âlimleri, bunları karın boşluğuna ulaşmış gibi kabul etmişlerdir. Onların bu görüşünden dolayı bir müşkülât yoktur. Zira modern tıp, bu girişlerle karın boşluğu arasında alaka olmadığını ispatlamıştır.

İkinci kısım: Beyin, makat ve benzerlerinin yollarından giren şeyin karın boşluğuna ulaşmasa dahi, vücuda giren şeylerin oruç bozacağı görüşünde olanlardır. Yine onlar karın boşluğu ile sadece mideyi kastetmezler.

Hakikatte onların mezheplerini destekleyen bir delil yoktur. Bilakis yeme ve içmenin oruç bozucu olduğunu bildiren nass, ancak mideye giren ve ancak mideye girdiğinde bedene fayda veren şeylere delalet etmektedir. Bu vasıf, ilgili olduğu hükme uygundur ve bu vasıf bulunmadığı zaman hüküm de bulunmaz.

Karın boşluğundan sadece midenin kastedilmesi en kuvvetli görüştür. Yani vücudun diğer boşluklarına ulaşan şeyler değil, sadece mideye ulaşanlar orucu bozar.

Geriye, gıdanın emildiği yer olan bağırsaklara uyarıda bulunmak kaldı. Bu bölgeye konulan şey ister gıda olsun, ister su olsun, bağırsaklar tarafından emilmeye uygun bir şeyse, bu da orucu bozar. Zira kimseye gizli kalmayacağı üzere bu da yiyecek ve içecek mesabesinde olur.

Bazı muasır tabipler³⁸ *Cevf* (boşluk) kelimesiyle; yutak, yemek borusu, mide ve bağırsaklar gibi sindirim sistemi organlarını kastetmektedirler. Anladığım kadarıyla bu iki açıdan doğru değildir:

1- Yemeğin yutağa ulaştığını varsaysak, sonra da çıksa onun hiç bir izi kalmasa ve mideye de inmese. Dolayısıyla vücut bundan mutlak olarak faydalanamaz. Şimdi hangi delil ile bu şahsın orucunun bozulduğu söylenebilir?

2- Ağız, sindirim sistemi organlarından bir parça sayılmaktadır. Bu ise nass/delil ile sabit olduğuna göre *Cevf*ten (boşluktan) değildir. Nitekim Sünnet'te oruçlunun mazmaza yapmak için ağzına su almasının caiz olduğu gelmiştir. Böylece *Cevf* (boşluk) ile kastedilenin sindirim sistemi olduğu görüşü çürütülmüş olmuştur.

³⁸ *Mecelletu Mecma'u'l-Fıkh* (yıl: 10/c. /sy. 216, 254).

İKİNCİ BÖLÜM

Orucu Bozan Muasır Meseleler

Bu bölümde iki kısım vardır:

Birinci Kısım:

**Oruçlunun Bedenine Girerek Orucu
Bozan Muasır Meseleler**

İkinci Kısım:

**Oruçlunun Bedeninden Çıkarak Orucu
Bozan Muasır Meseleler**

Birinci Kısım:

**Oruçlunun Bedenine Girerek Orucu
Bozan Muasır Meseleler**

Bu kısımda da iki konu vardır:

Birinci Konu:

**VÜCUDA AĞIZ
YOLUYLA GİRENLER**

Bu konuda iki mesele vardır:

Birinci mesele:

**(Astım Hastalarının Kullandığı) Solunum
Spreyi**

Tanımı: İçerisinde üç unsuru barındıran solunum spreyidir:

1- Kimyevî maddeler (Tıbbî olarak hazırlanmış ilaçlar)

2- Su

3- Oksijen

Bunların kullanılması nefes darlığı anında spreye basılarak nefesle birlikte derine çekilmesiyle tamamlanır.

İşte o zaman damlacıklar uçuşarak ağız yoluyla yutağa girer ve oradan nefes borusuna ve bronşlara ulaşır. Lakin bunun bir parçası yutakta kalır. Çok az bir miktarı yemek borusuna girmiş olabilir.³⁹

- Solunum spreinin hükmü:

Muasır ilim ehli bu konuda şu iki görüş üzerinde ihtilaf etmişlerdir:

Birinci görüş:

Solunum spreyi orucu bozmaz. Bu görüş aynı zamanda Şeyh ‘Abdulazîz b. Bâz,⁴⁰ Şeyh Muhammed b. Sâlih el-‘Useymîn,⁴¹ Şeyh ‘Abdullah b. Cibrîn,⁴² Şeyh Dr. es-Sıddîk ed-Darîr, Dr. Muhammed el-Hayyât⁴³ ve Dâime Fetva Komisyonu’nun⁴⁴ görüşüdür.

Deliller:

1- Solunum spreyinden yemek borusuna giren ve sonra mideye ulaşan miktar çok az bir miktar olduğundan, mazmaza ve istinşak yapıldığında ağız ve burunda kalan suya kıyasladığımızda, solunan spre oruç bozmaz.

³⁹ *Mecelletu’l-Mecmâ’* (y. 10/c. 2/s. 76, 259)

⁴⁰ Şeyh ‘Abdulazîz b. Bâz, *Mecmû’atu Fetâvâ* (15/265).

⁴¹ Şeyh Muhammed el-‘Useymîn, *Mecmû’atu Fetâvâ* (19/209-210).

⁴² *Fetâva’s-Sıyâm* (sy. 49).

⁴³ *Mecelletu’l-Mecmâ’* (y. 10/c. 2 sy. 287, 381).

⁴⁴ *Fetâvâ İslamiyye* (2/131).

Bunun açıklaması aşağıdaki gibidir:

‘Solunum sprej kabı 10 ml. kadar akıcı ilaç maddesi içerir. Bu miktar, 200 defa sıkılmak üzere hazırlanmıştır. (Yani 10 ml. 200 sıkmadır.) Her sıkmada 1 mililitre’den az bir parça çıkar. Her sıkma bir damladan daha az bir miktar oluşturmaktadır.⁴⁵ Bu bir damlacık, parçalara bölünerek, bu bölünen parçaların en büyük kısmı solunum sistemine gider, kalan kısmı da yutak duvarına yapışır. Bundan artı kalanı da mideye inebilir. Mideye inen bu miktar, mazmaza ve istinşaktan kalan miktara kıyasla affedilmiştir. Zira mazmaza ve istinşaktan kalan miktar, solunum sprejinden kalan miktardan daha fazladır. Şayet kişi röntgen ile görülecek bir sıvı ile mazmaza yapsa, bu sıvının birazdan mideye ulaştığını görürdük. Bu az miktar ise affedilmiştir. Bu az miktar -kesin olarak bilinmektedir ki- solunum sprejinden yemek borusuna sızan -eğer sızarsa- miktardan daha fazladır.’⁴⁶

2- Solunum sprejinden mideye giren şey kesin değil, şüphelidir. Yani bu sprej mideye ulaş-

⁴⁵ İleride geleceği gibi bir damla, bir çay kaşığının yetmiş beşte birlik parçasıdır.

⁴⁶ *Mecelletu'l-Mecmâ'* (y. 10/c. 2 sy. 287).

bilir de ulaşmayabilir de. Asıl olan orucun bozulmamasıdır. Kesin bilgi, şüphe ile ortadan kalkmaz.

3- Solunum spreyi yeme ve içmeye benze-
mez. Bilakis tahlil için alınan kana ve beslenme
amaçlı olmayan iğneye benzer.⁴⁷

Bu delilin değerlendirilmesi:

Daha önce açıklaması geçtiği gibi ilacın ter-
kibinde bir miktar su bulunması bu delile karşı bir
problemdir.

4- Sıkılan sprey buharlaşarak mideye ulaş-
maz. Ancak bronşlara gider.⁴⁸

Bu delilin değerlendirmesi:

Bu spreyin çok az bir miktarının mideye ula-
şabileceği yukarıda geçmişti.

5- Tabipler misvakın dişleri temizleyen, has-
talıkları gideren, ağız suyu ile eriyip yutağa giren
sekiz çeşit kimyasal madde içerdiğini zikretmiş-
lerdir.

Nitekim Buhârî'nin *Sahîh*'inde 'Âmir b.
Rebî'a (*radıyallahu 'anhu*)'dan şöyle dediği rivayet
edilmiştir:

رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَسْتَاكُ وَهُوَ صَائِمٌ مَا لَا أَحْصِي.

⁴⁷ 'Abdulazîz b. Bâz, *Fetâvâ* (15/265).

⁴⁸ Muhammed el-'Useymin, *Fetâvâ* (19/211).

‘Rasûlüllâh (*sallallahu ‘aleyhi ve sellem*)’i oruçlu iken sayamayacağım kadar çok defa misvaklanırken gördüm.’⁴⁹

Mideye giren bu maddeler, azlığından ve kasıtlı olmamasından dolayı affedildiğine göre, solunum spreyinden giren de aynı sebepten dolayı affedilir.

İkinci görüş:

Solunum spreyi orucu bozar. Bunu Ramazan’da, hastanın ihtiyaç hali dışında kullanması caiz değildir. Bu şekilde kullanıldığında da yerine bir gün kaza gerekir. Bu görüş Dr. Fadl Hasen ‘Abbâs,⁵⁰ Şeyh Muhammed Muhtâr es-Selâmî, Dr. Muhammed el-Ulfî, Şeyh Muhammed Takıyuddîn el-‘Usmânî ve Dr. Vehbe ez-Zuhayl’nin⁵¹ görüşüdür.

İkinci görüşün delili:

Bu spreyin barındırdığı maddeler ağız yoluyla mideye ulaşır ve bu da orucu bozar.

Delilin değerlendirmesi:

Bu görüşe, birinci görüşü savunanların ilk delili cevap olarak verilir.

⁴⁹ Buhârî bunu muallâk olarak rivayet etmiştir: *Fethu’l-Bârî* (4/158). Bkz. *Mecelletu Mecma’i’l-Fıkh* (y. 10/c. 2/s. 259).

⁵⁰ *Dâru’l-Furkân* tarafından basılan; *et-Tıbyân ve’l-İthâf fî Ahkâmî’s-Siyâm ve’l-İtikâf* (sy. 115).

⁵¹ *Mecelletu Mecma’* (y. 10/c. 2/s. 65, 76, 364, 378).

Bu zikrettiğim dışında İkinci görüşün başka bir deliline vakıf olamadım.

Tercih:

Görüldüğü kadarıyla tercih edilecek görüş solunum spreyinin orucu bozmadığıdır. Allah en iyi bilendir. Bunun orucu bozmadığını söyleyenlerin delili kuvvetli, mazmaza ve misvaka kıyaslamaları ise sahih bir kıyastır. Allah (*subhanehu ve te'alâ*) en iyi bilendir.

İkinci Mesele:

Dil Altına Konulan Tabletler (haplar)

Tanımı:

Bunlar kalp krizi ilacı olarak dilaltına konulan tabletlerdir. Dilaltına konulduktan sonra kısa bir süre emilir. Bu ilacı kan kalbe taşır ve ani krizi durdurur. Bu tabletten hiçbir parçası karın boşluğuna gitmez.⁵²

Hükmü:

Bu tabletler orucu bozmaz. Çünkü ondan hiçbir şey karın boşluğuna ulaşmaz. Bilakis yukarıda açıklandığı gibi ağızda emilir.

Yine bu tabletler ne yiyecek, ne içecek ve ne de bunların anlamına gelen bir şeydir.

⁵² *Mecelletu Mecma'u'l-Fıkh* (y. 10/c. 2/sy. 96) Dr. Muhammed el-Ulfî'nin araştırması.

Üçüncü Mesele:

Mide Endoskopisi

Tanımı:

Ağızdan yutağa, oradan yemek borusuna sonra oradan mideye sokulan tıbbi bir cihazdır.

Midedeki yara ve benzeri şeyleri görüntülemek, ondan küçük bir parça çıkartıp incelemek için ya da buna benzer tıbbî gayeleri gerçekleştirmek için kullanılır.

Konuya Giriş:

Endoskopi cihazının mideye sokulmasının hükmüne geçmeden önce, meselemizin tahricini yapabilmek için fıkî bir meselenin zikredilmesi gerekir. Bu mesele şudur:

Oruçlunun orucunu mideye giren her şey mi bozar, yoksa bu şeyin gıda olası mı gerekir?

Bu, ilim ehlinin ihtilaf ettiği bir meseledir:

İbn Ruşd, bu meseledeki ihtilafın sebebini açıklayarak şöyle demiştir:

‘Bu meselede ihtilaf edilmesinin sebebi, gıda olan şeylerin gıda olmayan şeylere kıyaslanmasıdır. Delillerin ifadesi (mantuku) ancak gıda olanları göstermektedir. Oruç ile kastedilen makul bir mana olduğu görüşünde olanlar, gıdaya

dönüşenleri gıdaya dönüşmeyenlere katmamışlardır. Bunu makul olmayan bir ibadet olarak görenler de, bununla kastedilenin ister gıda olsun isterse olmasın, karın boşluğuna giden her şeyden geri durmak olarak değerlendirmişlerdir.’⁵³

İlim ehlinin bu meseledeki ihtilafı şu şekildedir:

Birinci görüş:

Selef ve sonraki ilim ehlinin çoğunluğu; her kim karın boşluğuna bir şey sokarsa, gıda olmasa ve yenmesi adet olmayan, dağılmayan ve çözülmeyen, bir şey ya da yutulan demir parçası veya taş gibi bir şey olsa dahi, kasıtlı yutulmuşsa orucu bozduğu görüşündedirler.

Hanefîler, Mâlikîler, Şâfi’îler ve Hanbelîler bu görüştedirler.⁵⁴

Ancak Hanefîler bunun mideye yerleşmesini şart koşarlar. Yani bir tarafı girip kalanı dışarıda olmamalıdır.

Eğer bir tarafı dışarıda kalırsa veya dışarıda olan bir şeye bağlıysa yerleşmemiş demektir.

⁵³ *Bidâyetu’l-Muctehid* (2/153).

⁵⁴ Bkz. Zeyla’î, *Tebyînu’l-Hakâ’ik* (1/326); *el-Mecmû’* (6/317); *Şerhu’l-Kebîr* (7/410); *Şerhu’z-Zurkânî ‘alâ Halîl* (1/207); *Bidâyetu’l-Muctehid* (2/153); *Şerhu Muntehâ’l-Îrâdât* (1/448).

Birinci Görüşün Delilleri:

1- Nebî (*sallallahu 'aleyhi ve sellem*) gözden boğaza inen sürmeden sakınmayı emretmiştir.⁵⁵ Sürme gıda değildir. Buradan da anlaşılır ki içeri girenin âdetde gıda olması şart değildir.⁵⁶

2- Kitâb ve Sünnet'in delillerinin genel ifadeleri; yeme içmeyi haram kılmıştır. Ve tartışmalı konularda buna girer.⁵⁷

Delilin değerlendirmesi:

Bu istidlal tartışmaya açıktır. Zira böyle bir şey yemek olarak isimlendirilir mi isimlendirilmez mi diye ihtilaf edilmiştir.

3- Oruç; karın boşluğuna ulaşan her şeyden geri durmaktır. Bu kişi ise geri durmamıştır. Bu yüzden 'falan çamur yedi, filan taş yedi' denilir.⁵⁸

Delilin değerlendirmesi:

Oruçtan kastedilen geri duruşun bir ilintisi olmak zorundadır. Bahis konusu da budur. Yani oruçludan kendisini uzak tutması istenen şeyler nelerdir?

⁵⁵ Ebû Dâvud (1/724); Ahmed (3/499); Taberânî (20/341) rivayet etmiştir. Hadis **münker**dir. İbn Ma'în ve Ahmed bu hadisin **münker** olduğunu belirttiler. Bkz. *Mesâ'ilü Ebî Dâvud* (sy. 298) ve Şeyhulislâm, *el-Umde* (Oruç 1/389).

⁵⁶ Şeyhulislâm, *el-Umde* (1/385).

⁵⁷ *Şerhu'l-Kebîr* (7/411).

⁵⁸ Dr. Muhammed Hasen Hiytu, *Fıkhu'-Siyâm* (sy. 77).

Lügat âlimlerinin çoğuna göre yemek, yiyecek cinsiyle alakalıdır. *Lisânu'l-'Arab*'da şöyle denilir:

'Ekeltu't-ta'âm, eklen ve me'kelen.'⁵⁹

Diğer lügat kitaplarında da benzer ifadeler vardır.⁶⁰

el-Misbâhu'l-Munîr'de şöyle geçer:

"er-Rummânî dedi ki: 'Yeme (*ekl*) hakikatte yiyeceği çiğnedikten sonra yutmaktır. Taş yutmak gerçek bir yeme değildir.'"⁶¹

Mu'cemu Lugâti'l-Fukahâ'da şöyle geçer:

"*Ekl* (yeme); kelimesindeki 'kef' harfinin harekesi cezimdir. (*Ekl*: yeme) çiğnenmeye ihtiyacı olan şeyin mideye ulaştırılmasıdır."⁶²

Tâcu'l-Arûs'ta şöyledir:

"İbnu'l-Kemâl şöyle demiştir: 'Yeme; çiğnenen şeyin karın boşluğuna çiğnenmiş olarak ulaştırılmasıdır.'"

el-İsfahânî, *el-Mufredât*'ta şöyle demiştir:

⁵⁹ *Lisânu'l-'Arab* (11/19).

⁶⁰ *es-Sihâh* (1/8).

⁶¹ *Misbâhu'l-Munîr* (sy. 7)

⁶² (sy. 64).

‘Ekl; yiyecek yemektir.’⁶³

Lügat ehlinin sözleri, *ekl* (yeme) fiilinin ancak yiyecek cinsi ile alakalı olarak kullanılabileceğini göstermektedir. Bunu Nebî (*sallallahu ‘aleyhi ve sellem*)’in:

يَدْعُ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ.

‘Yemeğini ve içeceğini bırakır’⁶⁴ sözü desteklemektedir. Amaç başka bir şey değil, ancak yiyecek ve içeceği terk etmektir.

4- İbn ‘Abbâs (*radiyallahu ‘anhumâ*)’dan gelen rivayete göre o, şöyle demiştir:

إِنَّمَا الْفِطْرُ مِمَّا دَخَلَ وَلَيْسَ مِمَّا خَرَجَ.

‘(Vücuttan) çıkan şeylerden değil, sadece (vücuda) giren şeylerden dolayı oruç bozulur.’⁶⁵

Delilin değerlendirmesi:

İkinci ve üçüncü delilin değerlendirmesinde söylenenler bu delil için de geçerlidir. Yani (vücuda) giren her şey mi orucu bozar, yoksa sadece yiyecek cinsinden olan şeyler mi? Bu tartışma konusudur.

⁶³ (sy. 80).

⁶⁴ Buhârî (1903)

⁶⁵ Beyhakî (4/261); *Mecma’u’z-Zevâ’id* (1/252); *Nasbu’r-Râye* (2/253); Nevevî, *el-Mecmû’* da (6/327) **hasen** demiştir. İbn Hacer el-Heysemî: ‘İsnadı **hasen** veya **sahih**tir’ dedi. *İthâfu Ehli’l-İslâm* (sy. 121).

İkinci görüş:

Yiyecek veya içecek haricinde mideye giren şey orucu bozmaz. Bu, el-Hasen b. Sâlih ve bazı Malikîler'in⁶⁶ görüşüdür. Şeyhulislâm'ın⁶⁷ tercih ettiği görüş de budur.

Deliller:

1- Naslarda yeme ve içmeden kastedilen insanların âdeti olarak bildikleri yemedir. Taş, dirhem vb. yemek değildir. Zira naslar bunu ifade etmez. Bu yüzden el-Halîl yemeyi tarif ederken şöyle demiştir:

'Bilinen yemedir.'⁶⁸

2- Allah ve Rasûlü yiyecek ve içeceği, vücudu kuvvetlendirmesi ve beslemesinden dolayı oruç bozucu kılmıştır. Yoksa sadece karın boşluğuna ulaşmasından dolayı değildir. Şeyhulislâm şöyle demiştir:

'Oruçlu yeme ve içmeden yasaklanır, çünkü bu kuvvetlenme sebebidir. İçerisinde şeytanın dolaştığı kan ancak gıda ile çoğalır enjeksiyon ya da sürme ile çoğalmaz.'

⁶⁶ *el-Furû'* (3/46).

⁶⁷ *Mecmû'u Fetâvâ* (20/528).

⁶⁸ *Mucemu Mekâyisi'l-Lugâ* (1/122).

Eğer yeme içmede illetin bu olduğu sabit olursa, mideye besleyici olmayan şeylerin girmesi orucu bozmaz.

Tercih:

Anladığım kadarıyla ikinci görüşün delili daha kuvvetlidir. Birinci görüş ise ihtiyata daha uygundur. Allah en iyi bilendir.

Şimdi hedeflediğimiz meseleye, endoskopi cihazının mideye girmesine gelelim:

İster gıda olsun ister olmasın, mideye giren herhangi bir şeyin orucu bozduğunu belirten görüşe göre endoskopi cihazı orucu bozar. Üç mezhep imamına göre durum böyle olup Hanefîler'e göre oruç bozulmaz. Zira onlar mideye giren maddenin yerleşmesini, bir kısmının bile dışarıda kalmamasını şart koşmuşlardır. Endoskopi cihazının dışarıdan ulaştırıldığı bilinmektedir. Hanefîlerin görüşüne göre endoskopi cihazının orucu bozmaması gerekir. Muasır ilim ehlinin birçoğuna göre ise endoskopi orucu bozar. Zira onlar derler ki:

'Karın boşluğuna giren herhangi bir şey ister yenen bir şey olsun isterse olmasın, ister küçük, ister büyük olsun fark etmez, orucu bozar.'⁶⁹

⁶⁹ Dr. Muhammed Hasen Hiytu, *Fıkhü's-Siyâm* (sy. 76) Dr. Fadl Hasen Ayyâş, *et-Tibyân ve'l-İthâf* (sy. 93).

Ancak besleyici şeylerin oruç bozduğu görüşünde olanlara göre endoskopi orucu bozmaz. Zira bu katıdır ve besleyici değildir. Mısır Müftüsü Şeyh Muhammed Buhîyt'in⁷⁰ ve Şeyh Muhammed el-'Useymîn'in⁷¹ tercih ettikleri görüş budur.

Orucun bozulmadığı görüşü doğruya daha yakındır. Zira endoskopi uygulamasını ne lügat ne de örf bakımından yeme olarak değerlendirmek mümkündür. Bu tedaviden başka bir şey değildir.

Uyarı:

Eğer tabip endoskopi cihazının girişini kolaylaştırmak için besleyici yağlar kullanırsa, endoskopi cihazından dolayı değil, bu maddelerden dolayı oruç bozulur. Zira bizzat oruç bozucu olan bu besleyici maddeler mideye girmiş olur. Bu da hiç şüphesiz orucu bozar.⁷²

⁷⁰ O diyor ki:

'Oruç bozan şeylerde karın boşluğuna ulaşp orada yerleşmesi şartı vardır. Bununla kastedilen, karın boşluğuna tamamen girip, bir kısmının dışarıda kalmaması ve dışarıda bulunan bir şeye bağlı olmamasıdır.'

Bunu es-Subkî, *ed-Dînu'l-Hâlis*'te (8/457) nakletmiştir.

⁷¹ *Şerhu'l-Mumti'* (6/383).

⁷² Nitekim yukarıdaki kaynakta Şeyh İbn 'Useymîn de buna uyarıda bulunmuştur.

İkinci Konu:

VÜCUDA BURUN YOLUYLA GİRENLER

Bu konuda şu meseleler vardır:

Birinci Mesele:

Burun Damlası

Burun deliği, boğaza ulaşan bir giriştir. Sünnet, vakıa ve modern tıbbın delaleti ile bu bilinmektedir. Rasûlüllâh (sallallahu ‘aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

وَبَالِغٌ بِالْإِسْتِنْشَاقِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ صَائِمًا.

‘Oruçlu olmadığın zaman, (abdest alırken) burnuna suyu iyice ulaştır.’⁷³

Bu hadis, burun deliğinin önce boğaza sonra da mideye ulaşan bir giriş olduğunu göstermektedir. Modern tıp bunu ispatlamış, cerrahlar burun deliğinin boğaza ulaştığı hususunda şüpheyi mahal bırakmamışlardır.

- Muasır fıkıh âlimleri burun damlasının oruç bozması hususunda iki görüşe ayrılmışlardır.

Birinci Görüş:

Orucu bozmaz. (Şeyh Heysem el-Hayyât ve Şeyh Ucayl en-Neşmî bu görüştedirler)⁷⁴

⁷³ Ebû Dâvud (142) ve Tirmizî (788). Elbânî **sahih** demiştir.

Deliller:

1- Burun damlasından mideye ulaşan miktar oldukça azdır. 5 cm³ genişliğinde küçük bir kaşığın her cm³'ünde 15 damla vardır. Bir damla küçük bir kaşığın yetmiş beşte biri kadardır.⁷⁵

Diğer bir tabirle bir damlanın hacmi 0.06 cm³'dür.⁷⁶

Burun mukozası tarafından bir kısmı emilir ve geriye abdest esnasında burna çekilen miktardan çok daha azı kalarak boğaza ulaşır. Nitekim bunun açıklaması daha önce geçmişti.⁷⁷ Mazmazadan kalana kıyasla bu da affedilmiştir.

2- Bu damlada bulunan ilaç az olmakla beraber besleyici de değildir. Orucu bozmanın illeti ise daha önce geçtiği gibi vücudu kuvvetlendirme ve beslemedir.

Burun damlası ne lügatte ne de örfte, yiyecek veya içecek değildir. Allah (*subhânehu te'âlâ*) orucun bozulmasını ancak yeme ve içmeye bağlamıştır.

İkinci Görüş:

⁷⁴ *Mecelletu'l-Mecma'* (y. 10/c. 2/sy. 385, 399)

⁷⁵ *Mecelletu'l-Mecma'* (y. 10/c. 2/sy. 329, 369)

⁷⁶ A.g.e.

⁷⁷ Daha önce geçmiştir.

Burun damlası orucu bozar. Şeyh ‘Abdul‘azîz b. Bâz,⁷⁸ Şeyh Muhammed b. Useymîn,⁷⁹ Şeyh Muhammed el-Muhtâr es-Selâmî ve Dr. Muhammed el-Ulfî⁸⁰ bu görüştedirler.

Delilleri:

Nebî (sallallahu ‘aleyhi ve sellem), Lakîb b. Sabire (radiyallahu ‘anhu) hadisinde şöyle buyurmuştur:

وَبَالِغٌ بِالِاسْتِنْشَاقِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ صَائِمًا.

‘Oruçlu olmadığın zaman, (abdest alırken) burnuna suyu iyice ulaştır.’

Hadis, oruçlu olanın, midesine ulaştıracak olan burun deliğine damla damlatmasının caiz olmadığını göstermektedir.⁸¹

Tercih edilen görüş:

Anladığım kadarıyla burun damlası, bir kısmı mideye ulaşsa dahi oruç bozmaz. Zira bunun yiyecek ve içecek cinsinden olmadığı gibi bunların anlamına da uygun düşmediği geçmişti. Yine burun damlasından mideye ulaşan miktar, mazmazadan dolayı mideye ulaşan miktardan daha azdır. Bu da orucun bozulmamasının daha

⁷⁸ ‘Abdul‘azîz b. Bâz, *Mecmû‘u Fetâvâ* (15/261). Burada ‘eğer tadını boğazında hissederse’ kaydını koymuştur.

⁷⁹ Muhammed b. ‘Useymîn, *Mecmû‘u Fetâvâ* (19/206) burada ‘şayet mideye ulaşmışsa’ diye kayıt koymuştur.

⁸⁰ *Mecelletu‘l-Mecma‘u‘l-Fıkhi* (y. 10/c. 2/sy. 81).

⁸¹ Muhammed el-‘Useymîn, *Mecmû‘u Fetâvâ* (19/206).

uygun bir görüş olduğunu göstermektedir. Allah en iyi bilendir.

İkinci Mesele:

Oksijen Gazı

Tanımı:

Oksijen gazı bazı hastalara verilen havadır. Tutunan veya besleyen bir madde içermez. Büyük bir kısmı solunum cihazına gider.

Hükmü:

Açıkça görüldüğü gibi oksijen gazı orucu bozan şeylerden sayılmaz. Bu tıpkı doğal havayı teneffüs etmek gibidir.

Üçüncü Mesele:

Burun Spreyi

Bu konu, ağızdan sıkılan solunum spreyi konusunda geçmişti. Bunun hükmü de tamamen onun hükmü gibidir. Bu yüzden tekrar etmeye gerek yoktur.

Dördüncü Mesele:

Uyuşturucu (Anestezik) Gazlar

Tanımı:

İki çeşit uyuşturucu vardır:

1- Tamamen uyuşturanlar

2- Kısmî uyuşturucular (Lokal anestezi)

Bedeni uyuşturma işi çeşitli vesilelerle yapılır:

a)- Burun yoluyla uyuşturmak: Hastaya sinirlerine etki edecek bazı gaz maddeleri koklatılarak yapılır. Böylece uyuşma sağlanır.

b)- Kuru anestezi (akupunktur): Çinlilerin tedavi türlerinden biridir. Cilt altında his merkezlerinin bulunduğu yerlere kuru iğneler batırılır. Belli bir şekilde bezeleri harekete geçirerek vücutta bulunan doğal morfini salgılar. Böylece hasta hislerini kaybeder.

Bu kısmî uyuşturmadır. Bu iğnelerle birlikte vücuda bir şey girmez.

c)- Enjeksiyon ile uyuşturma:

- Diş eti, adale ve benzer bölgelere enjeksiyon uygulanarak kısmi anestezi olabilir.

Tam anestezi de olabilir. Bu da etkisi hızlı olan bir ilaç ile damardan iğne yapılarak olur. İnsan sayılı saniyelerde uyur. Sonra burun vasıtasıyla direk nefes borusuna boru salınarak bir alet ile solunumu sağlanır. Yine şuuru tamamen yitiren bazı gazlar verilir.⁸²

⁸² *Mecelletu'l-Mecmâ'* (y. 10/c. 2/sy. 98, 240).

Anestezinin beraberinde beslenme iğnesi de olabilir. Bunu kendine özel hükmü vardır. İleride açıklaması gelecektir.

Anestezi (Uyuşturma)nın Hükümü:

- Birinci yolla yapılan uyuşturma oruç bozucu sayılmaz. Çünkü burundan verilen gazlı maddeler hacimli olmadığı gibi besleyici maddeler de taşımaz dolayısıyla orucu da etkilemez.

- Aynı şekilde Çin Usulü uyuşturma (akupunktur) da orucu etkilemez. Zira karın boşluğuna giren bir madde söz konusu değildir. Enjeksiyonla kısmî uyuşturma yapmanın hükmü de aynıdır.

Enjeksiyon ile kısmî uyuşturmada karın boşluğuna bir maddenin girmemesinden dolayı oruç bozulmaz.

- Ancak damardan enjeksiyonla uygulanan tamamen uyuşturma işinde iki durum söz konusudur:

Birincisi: Damar yoluyla bedene sıvı girmesidir. Damardan enjeksiyon konusunda bu ayrıca ele alınacaktır.

İkincisi: Şuurun kaybolması

İlim ehli oruçlunun şuurunun kaybolması halinde orucun bozulup bozulmayacağı hususunda ihtilaf etmişlerdir. Şuurun kaybolması iki kısmdır:

Birinci kısım:

Gündüzün tamamında şuurunu kaybetmesi:

Üç imam -Mâlik, Şâfi'î ve Ahmed- gündüz boyunca baygın kalan kimsenin orucunun sahih olmadığı görüşündedirler. Zira Rasûlüllâh (sallallahu 'aleyhi ve selem) şöyle buyurmuştur:

قَالَ اللَّهُ كُلُّ عَمَلٍ ابْنِ آدَمَ لَهُ إِلَّا الصِّيَامَ فَإِنَّهُ لِي وَأَنَا أَجْزَى بِهِ.

“Allah (Subhânehu Te'âlâ) şöyle buyurdu: ‘Âdemoğlunun her ameli kendisi içindir. Ancak oruç Benim içindir ve onun karşılığını ben vereceğim.’”⁸³

Müslim'in rivayet yolunda şu ziyadelik vardır:

يَدْعُ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ وَشَهْوَتَهُ.

‘Yemesini, içmesini ve şehvetini (benim için) terk eder.’

Yeme, içme ve şehvetlerden geri durma oruçluya nispet edilmiştir. Baygın olarak günü geçiren kimse ise bunu gerçekleştirmiş olmaz.

Hanefîler ile Şâfi'î Mezhebi'nden el-Muzenî, oruca niyet ettiği için bu durumda olan kimsenin orucunun sahih olduğu görüşündedirler. (Ve on-

⁸³ Buhârî (1904) ve Müslim (1151).

lara göre) Şuurun kaybolması da uyku gibidir ve oruca zarar vermez.⁸⁴

Doğruya yakın olanı çoğunluğun görüşüdür. Zira uyku ile bayılma arasında açık bir fark vardır. Uyuyan kimse uyarıldığında uyanır. Baygın kimse ise böyle değildir.

Gündüz boyunca baygın kalan kimsenin orucunun sahih olmadığı görüşüne binaen, gündüz boyunca uyuşturulup hiçbir şekilde uyanmayan kimsenin orucu da sahih değildir. Böyle bir kimsenin orucunu kaza etmesi gerekir.

İkinci kısım:

Şuurun kaybedilmesi gün boyu sürmemesi:

Ebû Hanîfe'nin görüşüne göre zevâl vaktinden önce ayılan kimsenin niyetini yenilemesi gerekir.⁸⁵

Mâlik bu durumdaki kimsenin orucunun sahih olmadığı görüşündedir.⁸⁶

Şâfi'î ve Ahmed, bu kimsenin gündüzün bir parçasında ayılması halinde orucunun sahih olacağı görüşündedirler.⁸⁷

⁸⁴ Bu mesele için bkz. *el-Mecmû'* (6/345); *el-Mugnî* (3/343); *Şerhu'z-Zurkânî 'alâ Halîl* (1/203).

⁸⁵ *Fetâvâ'l-Hindiyye* (1/197).

⁸⁶ *Şerhu'z-Zurkânî 'alâ Halîl* (1/203).

⁸⁷ *el-Mugnî* (3/343).

Şâfi'î ve Ahmed'in gündüzün bir kısmında ayılan kimsenin orucunun sahih olduğuna dair görüşleri doğruya daha yakın görünmektedir. Zira böyle bir orucun batıl oluşuna dair bir delil yoktur. Nitekim gündüzün bir kısmında imsak niyeti yerini bulmaktadır.

Aynı şekilde Şeyhulislâm da **'Yemesini ve şehvetini benim için bırakır'** kudsî hadisinin genel ifadesinden dolayı gündüzün tamamında imsakı/geri durmayı şart koşturmakta, gündüzün bir kısmında ayık iken imsakı yeterli görmektedir.⁸⁸

Geçen açıklamalardan dolayı, gündüz boyunca kesintisiz devam eden uyuşturulma orucun bozulmasını gerektiren sebepleri içermesinden dolayı (*Muftı*'dir) orucu bozar. Ancak gündüz boyunca kesintili olan uyuşturulma oruç bozucu değildir. Allah en iyi bilendir.

⁸⁸ *Şerhu'l-'Umde* (1/47).

Üçüncü Konu:
**VÜCUDA KULAK
YOLUYLA GİRENLER**

Bu konuda şu meseleler vardır:

Birinci mesele:

Kulak damlası:

Fıkıh âlimleri kulak damlasının hükmü meselesinde iki görüşe ayrılmışlardır:

Birinci görüş:

Kulağa yağ döker veya su girdirirse Hanefî⁸⁹ ve Mâlikî⁹⁰ mezhebine göre oruç bozulur. Hanbelî⁹¹ ve Şâfi'îler'in⁹² sahih olan görüşüne göre ise beyne ulaşırsa oruç bozulur.

Bu görüşte olanlar kulağa koyulan şeyin boğaza veya beyne ulaşmasından dolayı orucun bozulduğu görüşüne varmışlardır. Onların bu illetlendirmesi açıktır.

Bu yüzden *Minâhu'l-Celîl*'de şöyle geçer:

⁸⁹ *Reddu'l-Muhtâr* (2/98).

⁹⁰ *Şerhu'z-Zurkanî 'alâ Halîl* (1/204).

⁹¹ *Şeyhulislâm, Şerhu'l-Umde* (1/387).

⁹² *el-Mecmû'* (6/314).

‘Burun, kulak veya göz gibi girişlerden boğaza ulaşmazsa bir şey gerekmez.’⁹³

İkinci görüş:

Orucun bozulmadığı görüşüdür. Şâfi’îlerden bazılarının ve İbn Hazm’ın mezhebi budur.⁹⁴ Bunlar da görüşlerini kulağa damlatılan şeyin gözeneklere gidip beyne ulaşmamasına dayandırmışlardır.⁹⁵

Hakikatte iki görüş arasında ihtilaf yoktur. Zira mesele damlanın kulaktan *cevf*’e (karın boşluğu) ulaşıp ulaşmaması meselesidir. Modern tıp; kulak zarında delik olmadığı sürece, kulak ile *cevf* arasında veya kulakla beyin arasında giriş yolu olmadığını açıklamıştır.⁹⁶

Kulak ile *cevf* arasında giriş yolu olmadığı ortaya çıktığına göre, kulak damlasının orucu bozduğu görüşünde olanların da ileri sürdükleri illet ortadan kalktığı için, kulak damlasının orucu bozmadığı hususunda mezhepler ittifak etmiş oldular.

⁹³ *Minahu’l-Celîl* (2/132).

⁹⁴ *el-Muhallâ* (6/203-204).

⁹⁵ *el-Mecmû’* (6/315)

⁹⁶ Dr. Mahmûd Vehânî el-Ber’î, *Teşrîhu ve Vezâ’ifu A’zai Cismi’l-İnsân* (sy. 365). Ondan nakleden: Dr. Muhammed el-Ulfî, *Mecelletu’l-Mecma’* (y. 10/c. 2/sy. 84).

Şayet kulak zarı delinmişse, kulağa verilen damla ıstakoz borusu yoluyla ulaşır ve bu durumda burun yolu gibi olur.⁹⁷

Burun damlası konusunda bu konuya dair açıklama geçmişti. Orada söylenen burada da geçerlidir. Tekrar etmeye gerek yoktur. Nitekim orada tercih edilen görüşün orucu bozmadığı olduğu geçmişti. Burada da böyledir. Daha fazla açıklama için burun damlası bölümüne bakınız.

İkinci mesele:

Kulak Yıkanması (Lavaj)

Bunun hükmü kulak damlasında olduğu gibidir. Ancak kulak zarı delinmişse, kulağın yıkanmasıyla kulak içindeki akıcı olan sıvının miktarının kulak damlasından daha çok olacağı ortadadır. Eğer bu sıvı büyük miktarda su içeriyorsa kanal vasıtasıyla yutağa ulaşır. Bu da orucu bozar. Zira su, kulak zarının delik olması sebebiyle mideye kadar ulaşır.

Eğer kulak yıkama su içermeyen tıbbî maddelerle yapılıyorsa, mesele mideye giden fakat besleyici olmayan maddeler hükmüne dâhil olur. Bu konudaki ihtilaf ise daha önce geçmişti. Tercih

⁹⁷ Dr. Mahmûd Vehânî el-Ber'î, *Teşrîhu ve Vezâ'ifu A'zâi Cismi'l-İnsân* (sy. 365). Ondan nakleden: Dr. Muhammed el-Ulfî, *Mecelletu'l-Mecma'* (y. 10/c. 2/sy. 84).

edilen görüş mideye ulaşp da besleyici olmayan maddelerin orucu bozmamasıdır.

Bu açıklamayla meselenin hükmü tamamlanmış oldu Allah'ın izniyle.

Dördüncü Konu:

VÜCUDA GÖZ YOLUYLA GİRENLER

Fıkıh âlimleri sürme ve benzerleri gibi göze sürülen şeylerin orucu bozup bozmadığında ihtilaf etmişlerdir. Bu ihtilaflar şöyledir; gözün ağız gibi bir giriş sayılıp sayılmayacağı veya karın boşluğu ile göz arasında giriş yolu olup olmadığı yahut göze sürülen bir madde ancak gözeneklerden emilerek karın boşluğuna ulaşabildiği...

Hanefî ve Şâfi'îler'e göre göz ile karın boşluğu veya beyin arasında bir giriş yoktur. Bu görüşlerine binaen göze konulan şeyi oruç bozucu görmemişlerdir.⁹⁸

Mâlikîler⁹⁹ ve Hanbelîler¹⁰⁰ gözün tıpkı ağız ve burun gibi boğaza giden bir yol olduğu görüşündedirler. Eğer oruçlu kimse gözüne sürme çeker ve tadını boğazında hissederse orucu bozulur.

Şeyhulislâm fıkıh âlimlerinin sürme kullanmak hususundaki ihtilafını araştırmış ve orucun bozulmayacağı görüşünü başka söze hacet kalmayacak şekilde desteklemiştir.¹⁰¹

⁹⁸ *Fethu'l-Kadîr* (2/257) ve *el-Mecmû'* (6/315).

⁹⁹ *et-Tâcu ve İklîl* (3/347).

¹⁰⁰ *el-Furû* (3/46) ve *Dekâ'iku Uli'n-Nuhâ* (1/481)

¹⁰¹ *Mecmû'u'l-Fetâvâ* (25/242).

Modern tıp, göz ile burun, sonra da yutak arasında bir kanal olduğunu ispatlamıştır. Bu meselede doğrusu, ister bir giriş yolu olsun, isterse olmasın Malikî ve Hanbelîler'in görüşüdür. Ancak ileride geleceği gibi damla meselesinde gözetilmesi gereken diğer bazı meseleler vardır. Durum gözden ulaşan bir yol olup olmamasıyla sınırlı değildir.

Önceki fıkıh âlimlerinin sözlerinde göz damlasıyla ilgili bir ifade bulamadım. Lakin kulak damlası ve sürme meselelerinde söylediklerinden açıkça görüleceği üzere onlara göre önemli olan bir giriş yolu olup olmamasıdır. Şayet önceki fakihlere göre göz damlasının hükmünü öğrenmek istersek, sürme hakkındaki ihtilaf karşımıza çıkar.

Muasırlara gelince, göz damlası hakkında aşağıda açıklandığı şekilde ihtilaf etmişlerdir:

Birinci Görüş:

İlim ehlinin çoğunluğu göz damlasının orucu bozmadığı görüşündedirler. Şeyh 'Abdul'azîz b. Bâz,¹⁰² Şeyh Muhammed el-'Useymîn,¹⁰³ Dr. Fadl 'Abbâs,¹⁰⁴ Dr. Muhammed Hasen Hiytu,¹⁰⁵ Dr. Vehbe Zuhaylî, Dr. es-Sıddîk ed-Darîr, Şeyh 'Acîl

¹⁰² Şeyh 'Abdul'azîz b. Bâz, *Mecmû'u Fetâvâ* (15/260).

¹⁰³ Şeyh Muhammed el-'Useymîn, *Mecmû'u Fetâvâ* (19/206).

¹⁰⁴ *et-Tibyân ve'l-İthâf fî Ahkâmî's-Siyâm ve'l-İtikâf* (sy. 110).

¹⁰⁵ *Fıkhu's-Siyâm* (sy. 84; *Dâru'l-Beşâ'iri'l-İslâmiyye* baskısı).

en-Neşemî, 'Alî es-Sâlûs,¹⁰⁶ Muhyiddîn Mistû¹⁰⁷ ve Muhammed Beşîr eş-Şakfe¹⁰⁸ bu görüştedirler.

Deliller:

1- Göz boşluğu bir damladan fazlasını alamaz. Bir damlanın hacmi ise çok azdır. Küçük bir çay kaşığı 5 cm³ sıvı alır. Her cm³ ise 15 damla içerir. Bir damla, küçük bir kaşığın yetmiş beşte biri kadardır.¹⁰⁹

Diğer bir tabirle bir damlanın hacmi 0.06 cm³'dür.¹¹⁰

Bir damlanın hacminin azlığı sabit olunca, bu affedilmiştir ve bu miktar, mazmazadan kalıp da affedilen miktardan daha azdır.¹¹¹

2- Bu damlalar gözyaşı kanallarından geçerken emilir ve yutağa ulaşmaz.

Ağızda hissedilen tat ise bunun yutağa ulaşmasından dolayı değil, bilakis dilin tek başına tat alma duyusu olmasındandır. Bu damlalar emilince dildeki tat alma yerine ulaşır. Hasta da bu

¹⁰⁶ *Mecelletu'l-Mecma'* (y. 10 c. 2 s. 378, 381, 385, 392)

¹⁰⁷ *es-Sıyâm Fıkhuhi ve Esrâruh* (sy. 101 *Dâru'l-Kalem*).

¹⁰⁸ *Ahkâmu's-Sıyâm* (sy. 75).

¹⁰⁹ *Mecelletu Mecma'* (y. 10/c. 2/sy. 329, 369).

¹¹⁰ *Mecelletu Mecma'* (y. 10/c. 2/sy. 329, 369).

¹¹¹ Daha önce bu kıyas hakkında geçen açıklamalara bakınız.

tadı hisseder.¹¹² Bazı tabipler bu karara varmışlardır. Bu sabit olursa mesele kesinleşmiş olur.

3- Göz damlası oruç bozucu değildir. Çünkü oruç bozduğuna dair veya bu manada bir delil yoktur. Göz yiyecek veya içecek girişi değildir. İnsanın ayakları kirlense de tadını boğazında hissetse orucu bozulmaz. Zira bu bir giriş değildir. Aynı şekilde göz damlası da böyledir.¹¹³

İkinci görüş:

Göz damlası orucu bozar.

Muasırlardan Şeyh Muhammed el-Muhtâr es-Selâmî ve Dr. Muhammed el-Ulfî bu görüştedirler.¹¹⁴

Deliller:

1- Sürmeye kıyasla göz damlası da boğaza ulaştığında orucu bozar.

Delilin değerlendirmesi:

Sürme hakkında daha önce de geçtiği gibi tartışma vardır.

Doğruya yakın olanı oruç bozmadığıdır. Bu yüzden sürmeye yapılan kıyas doğru değildir.

¹¹² *Mecelletu'l-Mecma'* (y. 10/c. 2/sy. 369)

¹¹³ Şeyh Muhammed b. el-'Useymin, *Mecmû'u Fetâvâ* (19/206). Bkz. Şeyh 'Abdul'azîz b. Bâz, *Mecmû'u Fetâvâ* (15/261).

¹¹⁴ *Mecelletu'l-Mecma'* (y. 10/c. 2/s. 39, 82).

2- Cerrahi uzmanları Allah (*'Azze ve Celle*)'nin gözü buruna ve oradan yutağa ulaştıran kanallar ile birlikte yarattığını tespit etmişlerdir.

Delilin değerlendirmesi:

Bu delile karşı ilk görüşün ilk delilinde zikredilenlerle cevap verilir.

Tercih edilen görüş:

Allah (*'Azze ve Celle*) en iyi bilendir, iki görüşten ilki tercihe daha layıktır. Zira burada göz damlasının orucu bozacağına dair itimat edilecek bir delil yoktur.

Beşinci Konu:

VUCUDA CİLT YOLUYLA (DERİYE YEDİRİLEREK VEYA DERİ ALTINA) GİRENLER

Bu konuda şu meseleler vardır:

Birinci Mesele:

Enjeksiyon Tedavisi:

Bu iki çeşittir:

a- Deri altı, kas içi veya damar içi enjeksiyon:

Muasır ilim ehli arasında deri altı veya kas içi enjeksiyon uygulamalarının orucu bozmadığı¹¹⁵ hususunda ihtilaf ettiklerini görmedim. Şeyh ‘Abdul‘azîz b. Bâz,¹¹⁶ Şeyh Muhammed el-

¹¹⁵ Ancak Dr. Fadl ‘Abbâs enjeksiyonun tafsilata girmeden oruç bozduğuna dair fetvanın da mevcut olduğuna işaret etmiştir. Bu fetvayı kimlerin verdiği ve delillerinin ne olduğuna vakıf olamadım. Galip olan karar orucu bozmadığıdır. Bu yüzden bazıları ‘Asrın fakihleri enjeksiyonun oruç bozmadığına mutabıktırlar’ denilmiştir. Bkz: *Mecelletu’l-Mecma’* (y. 10/c. 2/sy. 289).

¹¹⁶ Şeyh ‘Abdulaziz b. Bâz, *Mecmû’u Fetâvâ* (15/257). Şunu da demiştir: ‘Lakin ihtiyat için o günü kaza ederse daha güzel olur.’

'Useymîn,¹¹⁷ Şeyh Muhammed Bahîyt,¹¹⁸ Şeyh Muhammed Şeltût,¹¹⁹ Dr. Fadl 'Abbâs,¹²⁰ Dr. Muhammed Hiytu¹²¹ ve Muhammed Beşîr Şakfe¹²² bu enjeksiyonun oruç bozmadığı görüşündedirler. Bu aynı zamanda *el-Mecma'u'l-Fıkhî*'nin kararlarındandır.¹²³

Delil:

Bozulduğuna dair delil bulunmadıkça asıl olan orucun sahih olmasıdır. Enjeksiyon iğnesi ise yiyecek veya içecek olmadığı gibi bunların manasında da değildir. Buna göre yiyecek ve içecek hükmünde olmadığından oruç da bozulmaz.¹²⁴

b- Besleyici damar enjeksiyonu (Serum):

Muasır fıkıh âlimleri bu konuda iki görüş üzerinde ihtilaf etmişlerdir:

Birinci görüş:

¹¹⁷ Şeyh Muhammed el-'Useymîn, *Mecmû'u Fetâvâ* (19/220-221).

¹¹⁸ es-Subkî, *ed-Dînu'l-Hâlis* (8/457).

¹¹⁹ *el-Fetâvâ* (sy. 136).

¹²⁰ *et-Tibyân ve'l-İthâf* (sy. 109).

¹²¹ *Fıkhu's-Siyâm* (sy. 87).

¹²² *Ahkâmu's-Siyâm* (sy. 76).

¹²³ *Mecelletu'l-Mecma'* (y. 10/c. 2/464).

¹²⁴ Şeyh Muhammed el-'Useymîn, *Mecmû'u Fetâvâ* (19/220-221).

Bu orucu bozar. Şeyh ‘Abdurrahmân es-Sa’dî¹²⁵ ve Şeyh ‘Abdulazîz b. Bâz,¹²⁶ Şeyh Muhammed el-‘Useymîn¹²⁷ ve Muhammed Beşîr Şakfe¹²⁸ bu görüşte olup *el-Mecma’u’l-Fıkhî*’nin kararı da budur.¹²⁹

Delil:

Besleyici enjeksiyon, yiyecek ve içecek anlamındandır. Bu enjeksiyonun (serumun) uygulandığı kimse yemeye ve içmeye ihtiyaç duymaz.¹³⁰

İkinci Görüş:

Orucu bozmaz. Şeyh Muhammed Bahîyt,¹³¹ Şeyh Muhammed Şeltût¹³² ve Şeyh Seyyid Sâbık¹³³ bu görüştedirler.

Delil:

Bu enjeksiyon ile asli giriş yollarından karın boşluğuna bir şey ulaşmamaktadır. Ulaştığı var-

¹²⁵ Şeyhimiz Muhammed el-‘Useymîn bunu (19/219)’da nakletmiştir.

¹²⁶ Şeyh ‘Abdul’azîz b. Bâz, *Mecmû’u Fetâvâ* (15/258).

¹²⁷ Şeyh Muhammed el-‘Useymîn, *Mecmû’u Fetâvâ* (19/219-220).

¹²⁸ *Ahkâmu’s-Sıyâm* (sy. 76).

¹²⁹ *Mecelletu’l-Mecma’* (y. 10/c. 2/464).

¹³⁰ Şeyh Muhammed el-‘Useymîn, *Mecmû’u Fetâvâ* (19/219-220).

¹³¹ *ed-Dînu’l-Hâlis* (8/457).

¹³² *el-Fetâvâ* (sy. 136).

¹³³ *Fıkhû’s-Sunne* (3/244).

sayılsa dahi gözeneklere ulaşır, orucu bozucu boşluğa/*cevf*'e veya *cevf* hükmünde olan bir yere gitmez.¹³⁴

Cevap:

Orucu bozan illetin bir şeyin *cevf*'e (karın boşluğuna) normal yollardan ulaşması olmadığı, bilakis vücudu kuvvetlendiren ve besleyen bir şeyin husule gelmesi olduğu geçmişti. Bunu Şeyhulislâm'ın bu konudaki açıklamasından nakletmiştim.

Tercih edilen görüş:

Doğruya yakın olanı, muasır fıkıh âlimlerinin çoğunluğunun görüşüdür. Delillerinin kuvvetli olmasından ve şariat koyucunun maksatlarına uygun olmasından dolayı besleyici iğne orucu bozar.

İkinci Mesele:

Yağ, Merhem ve Cilde Yapıştırılan İlaçlar

Cilt içinde kan damarları vardır. İlaç deri üzerinden konup emilmek suretiyle kılcal damarlar yoluyla kana karışır. Çok yavaş bir şekilde emilirler.

Enjeksiyon tedavisiyle kana karışan ilacın oruç bozmadığı daha önce geçmişti. Yağların,

¹³⁴ es-Subkî, *ed-Dînu'l-Hâlis* (8/457).

merhemlerin ve benzerlerinin oruç bozmaması daha önceliklidir.

Hatta muasırlardan bazıları bunun orucu bozmadığı hususunda icmâ nakletmişlerdir.¹³⁵ Bu *el-Mecma'u'l-Fıkhî*'nin kararlarındanadır.

Üçüncü Mesele:

Atardamarı Görüntülemek veya Tedavi Etmek İçin Sonda (İnce Boru) Girmesi:

Atardamara sonda takılması yemek ya da içecek değildir. Bunların anlamında bir şey de değildir. Mideye girmez. Orucu bozmama hususunda damardan iğne girmesinden daha önceliklidir. *el-Mecma'u'l-Fıkhî* kararı da budur.

Dördüncü Mesele:

Karna Endoskopi Cihazı Girmesi

Tanımı:

Karın duvarındaki küçük bir delikten karın boşluğuna endoskopi cihazının girmesidir. Bu, safra boşaltmak, apandisit ameliyatı, bazı hastalıkları teşhis, tüp bebek için sunî tohumlama veya parça almak amacıyla yapılan cerrahî bir operasyondur.¹³⁶

¹³⁵ *Mecelletu'l-Mecma'* (y. 10/c. 2/289)

¹³⁶ *Mecelletu'l-Mecma'* (y. 10/c. 2/243, 255)

Bu tanımdan anlaşıldığına göre, bunun mide ile alakası yoktur. Yani midenin içine ulaşmaz.

Karın endoskopisi cihazı, önceki fıkıh âlimlerinin *câife* meselesinde söylediklerine benzemektedir.

Câife'nin tarifi:

Karında bulunan yaradır. Buradan konulan ilaç karın boşluğuna ulaşır. Fıkıh âlimleri bu konuda ihtilaf etmişlerdir:¹³⁷

Birinci görüş:

Bu orucu bozmaz. Mâlik, Ebû Yûsuf, İmâm Muhammed, Ebû Sevr ve Dâvud'un görüşü bu olup Şeyhulislâm da bunu tercih etmiştir.

1- Çünkü yaradan konulan şey yiyecek mahalline ulaşmaz.

2- Müslümanlar cihatta veya başka sebeplerle karından ve başlarından yaralanırlardı. Şayet bu orucu bozsa idi onlara açıklanırdı. Oruçlu kimse-ler bundan alıkonulmadığı için bunun oruç bozmadığı anlaşılmış olur.¹³⁸

¹³⁷ Bu ihtilaf için bkz. *el-Mecmû'* (6/320); *el-Mugnî* (4/353); *ed-Derdîr*, *Şerhu'l-Kebîr* (1/533); *el-Kavâninu'l Fıkhiyye* (80); Şeyhulislâm İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ* (25/242).

¹³⁸ Şeyhulislâm, *Mecmû'u'l-Fetâvâ* (25/242).

İkinci görüş:

Çoğunluk bunun oruç bozduğu görüşündedir:

1- Çünkü ilaç kişinin isteğiyle karın boşluğuna gitmektedir. Bu yemeye benzer.

2- '*İstinşâkta (burna su verirken) suyu iyice ulaştır...*' hadisini delil getirmişler, kendi fiiliyle ister yemek ve gıda bölgesine gitsin, isterse başka bölgeye ulaşınsın, iç boşluğunu dolduran her şeyin orucu bozduğunu söylemişlerdir.

Delillerin değerlendirilmesi:

Bu iki delile *cevf* (karın boşluğu) kelimesi ile kastedilenin mide olduğu ile cevap verilmiştir. *Cevf* kelimesiyle kastedilen sınır hakkında fakihlerin açıklamaları ve tercih edilen görüş daha önce geçmişti.

Tercih edilen görüş:

Allah en doğrusunu bilir. İlk görüş doğruya daha yakındır.

Bu ihtilaftan sonra karın endoskopi cihazını incelersek, bunun mideye ulaşmadığını görürüz. Nitekim tabipler bunu açıkça belirtmiştir. Bu cihaz, orucu bozmamaya *câife'*den daha uygundur. *Câife'*nin orucu bozmadığı görüşünde olanların bütün delilleri, karın endoskopisinin orucu bozmamasına da uygun düşer. *el-Mecma'u'l-Fıkhî* 10.

oturumunda bunun orucu bozmadığına karar vermiştir.

Beşinci Mesele:

Böbrek Diyalizi:

Tanımı:

Böbreklerin yıkanmasında iki metot vardır:

Birinci Metot:

Böbrekler yapay böbrek cihazıyla yıkanır. Bu iş kanın bu cihaza aktarılmasıyla tamamlanır. Cihaz, kanı zararlı maddelerden temizler, sonra damar yoluyla vücuda iade eder. Bu sırada damar yoluyla verilmesi gereken besleyici sıvılara ihtiyaç duyulabilir.

İkinci metot:

Karındaki periton zarı yoluyla uygulanır. Göbek üzerinden karın duvarına açılan küçük bir delik vasıtasıyla bir boru sokulur, sonra yüksek miktarda şeker ve glikoz içeren iki litrelik sıvı karın içine verilir. Karın içinde bu sıvı bir süre bekler. Sonra tekrar çekilir. Bu uygulama aynı gün içinde birkaç defa tekrar edilir. Bu esnada kanda mevcut bulunan şeker, tuz ve anormal maddeler periton zarından dışarı çıkarılır. Bu sıvıda bulunan şeker ve glikoz miktarının oruçlu kimsenin kanına, periton zarı yoluyla girdiği ilmi olarak sabittir.

Hükmü:

Muasır âlimler böbrek diyalizinin hükmünde iki görüş üzerinde ihtilaf ettiler:

Birinci görüş:

Bu orucu bozar. Şeyh ‘Abdul’azîz b. Bâz¹³⁹ ve Dr. Vehbe Zuhaylî¹⁴⁰ bu görüştedirler.

Delil: Böbrek diyalizi vücudun temiz kan miktarını artırmakta ve aynı zamanda diğer besleyici maddeleri de eklemektedir. Bu da orucu bozan diğer bir husustur. Böylece bu işlemde iki oruç bozucu bir araya gelmektedir.¹⁴¹

İkinci görüş:

Bu orucu bozmaz. Bu görüş Dr. Muhammed el-Hayyât’a aittir.¹⁴²

Delil: Böbrek diyalizi, enjeksiyonun hükmüne dâhildir, yiyecek ya da içecek değildir.

Sadece karın zarına sıvı verip bir süre sonra çıkarmaktan veya kanı çekip temizledikten sonra diyaliz cihazı yoluyla iade etmekten ibarettir.¹⁴³

Delilin değerlendirmesi:

¹³⁹ *Mecmû’u Fetâvâ* (15/275).

¹⁴⁰ *Mecelletu’l-Mecma’i’l-Fıkhî* (y. 10/c. 2/378)

¹⁴¹ Şeyh ‘Abdul’azîz b. Bâz, *Mecmû’u Fetâvâ* (15/275). Biraz özetle.

¹⁴² *Mecelletu’l-Mecma’i’l-Fıkhî* (y. 10/c. 2/390).

¹⁴³ A.g.e.

Böbrek diyalizi bazı besleyici maddelerle birlikte yapılabilir.

O halde bu, kanı temizleme ile sınırlandırılmaz.

Tercih edilen görüş:

Böbrek diyalizi konusunda bazı detaylar vardır. Eğer bedeni destekleyici şeker gibi besleyici maddelerle birlikte yapılırsa bunun orucu bozduğunda şüphe yoktur. Çünkü bu maddeler yiyecek ve içecek cinsindendir. Vücut bunlarla beslenir ve kuvvetlenir. Eğer bu işlemde besleyici maddeler bulunmazsa gördüğüm kadarıyla orucun bozulmasını gerektirecek bir şey yoktur.

Zararlı maddelerden sadece kanın temizlenmesi, orucu bozan bir sebep değildir. Çünkü kanın temizlenmesinin orucu bozan şeylerden olduğuna dair bir delil yoktur. Allah en iyi bilendir.

Altıncı Konu:

VÜCUDA VAJİNA YOLUYLA GİRENLER

Bu konuda şu meseleler vardır:

Birinci Mesele:

Vajina (Dölyolu) Yıkaması

Bu meselenin hükmünün bilinmesi, önceki fakihlerin vajinaya giren bir şeyin hükmü hakkında söylediklerini bilmeye bağlıdır. Bu konuda iki görüş üzere ihtilaf etmişlerdir.

Birinci görüş:

Mâlikî ve Hanbelîler kadının ön tarafına sıvı damlatmasıyla orucunun bozulmayacağı görüşündedirler.¹⁴⁴

Deliller:

1- Kadının ferici karın boşluğuyla bağlantılı değildir.

2- Erkeğin idrar borusu kadının fercine nispeten dış organ hükmündedir.

İkinci görüş:

Hanefî ve Şâfi'îler kadının ön tarafına sıvı girmesinin orucu bozduğu görüşündedirler.¹⁴⁵

¹⁴⁴ *el-Mudevvene* (1/177); *Mevâhibu'l-Celîl* (2/422) ve *Şerhu Munteha'l-İrâdât* (1/489).

Delil:

Kadının mesanesinin (idrar kesesi) tıpkı kulak damlasında olduğu gibi karın boşluğuna ulaşan bir geçiti vardır.

Tercih edilen görüş:

Hanefî ve Şâfi'îler bunun oruç bozduğuna dair görüşlerini, kadının ön tarafından verilen sıvının karın boşluğuna ulaşmasına bina etmişlerdir.

Nitekim *Beda'iu's-Sanâ'i*'de illeti bu şekilde belirtilmiştir. Bu ise modern tıbbın ispat ettiğine aykırıdır. Zira kadının tenasül uzvu ile karın boşluğu arasında giriş olmadığı açıklanmıştır. Bu yüzden, Hanefî ile Şâfi'îlerin öne sürdükleri illetten hareketle onların mezhebinde dahi, hakikatte bu orucun bozulmasını gerektirmez.

Doğruya yakın olan görüş, vajina yıkanmasının orucu bozmadığıdır. Orucu bozduğunu gösteren bir delil yoktur. Vajina hakkında naslarda orucu bozduğuna dair gelenler sadece cimâ hakkındadır.

Cimânın vajina yıkanmasıyla ne şer'î olarak, ne lügat bakımından ve ne de örfen bir alakası yoktur.

¹⁴⁵ *Reddu'l-Muhtâr* (2/101); *Bedâ'iu's-Sanâ'i* (2/93) ve *Kalyûbî ve Umeyrâ Haşiyeleri* (2/73).

İkinci Mesele

Supozituvar (Fitol), Vajina Endoskopisi, Vajinanın Tıbbî Muayenesi

Bu konuda hüküm ve illet olarak söylenecek şeyler tamamen bir önceki meseledeki gibidir.

Yedinci Konu:

VÜCUDA ANÜS (MAKAT) YOLUYLA GİRENLER

Bu konuda şu meseleler vardır:

Birinci Mesele:

***Lavman* Yapmak**

Önceki fıkıh âlimleri *lavman* hakkında iki görüş üzerinde ihtilaf etmişlerdir:

Birinci Görüş:

Dört mezhep imamı *lavman*ın orucu bozduğu görüşündedirler.

Deliller:

1- Bu karın boşluğuna ulaşır.

2- Bunun ulaşması alışılmış olan bir yol olmasa da alışılmış yol gibidir.

3- Beyne ulaştığı için orucu bozana kıyasla karın boşluğuna enjeksiyon vasıtası ile ulaşan orucu bozması daha önceliklidir.¹⁴⁶

İkinci Görüş:

Lavman orucu bozmaz. Bu, bazı Mâlikîler ile Zahirîler'in görüşüdür. Şeyhulislâm da bunu tercih etmiştir.¹⁴⁷

¹⁴⁶ *el-Hidâye* (1/125); *Şerhu'd-Derdir* (1/258); *el-Mecmû'* (6/361) ve *Keşşâfu'l-Kıma'* (2/318).

Delil:

1- *Lavman* hiçbir şekilde besleyici değildir. Bilakis ishal edici maddeler gibi bedende olanı boşaltır yahut vücuttan atılması gereken maddeleri atar.

2- *Lavmanda* kullanılan sıvı, mideye veya vücudun beslendiği bir bölgeye ulaşmamaktadır.

Muasır ilim ehli bu meselede, daha önce geçen ihtilafa binaen görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Onlardan kimi orucu bozduğunu kimisi de bozmadığını söylemiştir.¹⁴⁸

Tercih edilen görüş: *Lavmanın* uygulandığı makat bölgesi incelendiği zaman rektuma bağlı olduğu, rektumun da kolona yani kalın bağırsağa bağlı olduğu görülür. Gıdanın büyük kısmının emilmesi, ince bağırsaklarda tamamlanır. Kalın bağırsakta su ile az miktarda tuz ve glikoz emilir.¹⁴⁹

Tıbbî olarak, kalın bağırsağın su ve başka maddeler emdiği sabit olduğuna göre, bağırsaklar besleyici maddelerle veya suyla lavman yapıldığı zaman, bağırsakların bunları emmesi mümkündür. Böylece *lavman* orucu bozar. Zira bu durum-

¹⁴⁷ *Mevâhibu'l-Celîl* (2/424); *el-Muhallâ* (6/203) ve *Hakîkatu's-Sıyâm* (sy. 37, 55).

¹⁴⁸ Bkz. Muhammed Hasen Hiyyu, *Fıkhu's-Sıyâm* (sy. 81).

¹⁴⁹ *Teşrîh ve Vezâ'ifu Cismi'l-İnsân* (sy. 105) ve *Mecelletu'l-Mecma'* (y. 10/c. 2/87).

da, yiyecek ve içeceklerin özü bağırsaklarda emildiğinden yeme ve içmenin hakikati yerine gelmiş olur.

Ama *lavman*, besleyici maddeler ve su içermeyen ilaçla yapılırsa, bu durumda orucun bozulduğuna delil olacak bir şey yoktur. Bozulduğuna delil olmadıkça asıl olan orucun bozulmasıdır. Burada da orucun bozulduğuna delil yoktur.

Bu detaylı görüşü muasırlardan Şeyh Muhammed el-'Useymîn¹⁵⁰ ve Dr. Fadl Hasen 'Abbâs¹⁵¹ tercih etmişlerdir.

Biz biliyoruz ki ikinci görüşte olanlar, *lavman* esnasında bağırsaklar tarafından su ve gıdanın emildiğini, besleyici özellikte olduğunu, vücudun yiyecek ve içekten faydalandığını bilse-lerdi -zannımıza göre- *lavmanın* orucu bozduğu görüşünü kabul ederlerdi.

İkinci Mesele:

Supozituvar (Fitol)

Supozituvar (fitil), basur ağrılarını hafifletmek, vücut ateşini düşürmek vb. gibi çeşitli tıbbî gayelerle kullanılır. Fıkıh âlimlerine göre bunun

¹⁵⁰ Şerhu'l-Mumtî' deki (6/381) sözünün zahiri mutlak olarak orucun bozulmadığını ifade etse de şeyhimiz bu detayı Fetavâ'l-Harem'de zikreder.

¹⁵¹ et-Tibyân ve'l-İthâf (sy. 112).

hükmü, bir önceki meselenin hükmü gibidir. Ancak Mâlikîler bunu oruç bozucu olarak görmezler. Nitekim ez-Zurkânî şöyle demiştir:

‘Üzerinde yağ olsa dahi fitiller oruç bozmaz.’¹⁵²

Muasır ilim ehli bu konuda aşağıda açıklanan şekilde ihtilaf etmişlerdir:

Birinci görüş:

Oruç bozmaz. Şeyh Muhammed b. ‘Useymîn,¹⁵³ Şeyh Mahmûd Şeltût¹⁵⁴ ve Dr. Muhammed el-Ulfî¹⁵⁵ bu görüştedirler.

Deliller:

1- Fitil, ilaçlı maddeler içerir, içinde sıvı yoktur.¹⁵⁶

2- Bu yiyecek ve içecek olmadığı gibi yiyecek ve içeceğin anlamında da değildir. Şeriat koyucu bize oruçlu iken yiyecek ve içeceği yasaklamıştır.¹⁵⁷

¹⁵² Şerhu’z-Zurkânî (2/204).

¹⁵³ Kitâbu Mesâ’il fî’s-Sıyâm’dan naklen: Yûsuf Magribî, Ahkâmu’s-Sıyâmi’l-Fıkhiyye (sy. 54).

¹⁵⁴ el-Fetâvâ (136-137 Dâru’ş-Şurûk)

¹⁵⁵ Mecelletu’l-Mecma’ (y. 10/c. 2/sy. 88).

¹⁵⁶ Mecelletu’l-Mecma’ (y. 10/c. 2/330).

¹⁵⁷ Kitâbu Mesâ’il fî’s-Sıyâm’dan naklen: Yûsuf Magribî, Ahkâmu’s-Sıyâmi’l-Fıkhiyye (sy. 54).

3- Fitil ne şekil ne de mana olarak yiyecek değildir. Yiyecek ve içecek bölgesi olan mideye de ulaşmamaktadır.¹⁵⁸

İkinci görüş:

Orucu bozar. Şeyh Hasen Eyyûb,¹⁵⁹ ‘Abdulhamîd Tahmâz¹⁶⁰ ve Muhyiddîn Mistû¹⁶¹ bu görüştedirler.

Deliller:

1- Bu görüştekiler, fakihlerin, karın boşluğuna giren her şey orucu bozar şeklindeki sözleriyle delil getirmişler ve bağırsakları da *cevf* kavramına dâhil etmişlerdir.

Delilin değerlendirmesi:

Bu delile *cevf* (karın boşluğu) kavramıyla sadece midenin kastedildiğine dair açıklamayla cevap verilir. Bağırsaklara giren ise orucu bozmaz. Ancak emilmesi mümkün olan gıda ve su varsa başkadır. Fitilde ise bu durum söz konusu değildir.

2- Bunda bedenin iyileşmesi vardır.¹⁶²

Delilin değerlendirmesi:

¹⁵⁸ Muhammed Şeltût, *Fetâvâ* (136-137).

¹⁵⁹ *Fıkhu'l-İbâdât* (189 *Dâru't-Tezî' ve'n-Neşr*)

¹⁶⁰ *Ahkâmu's-Sıyâm* (sy. 57).

¹⁶¹ *es-Sıyâm Fıkhuhu ve Esrâruh* (sy. 101-102 *Dâru'l-Kalem* baskısı). Burada makata ilaç girdiği zaman orucun bozulduğu zikredilmiştir.

¹⁶² *Ahkâmu's-Sıyâm* (sy. 57).

Allah ('Azze ve Celle), bedeninin iyileşmesini orucun bozulmasına sebep kılmamış, sadece yeme ve içmeyi sebep kılmıştır. Bedenin iyileşmesi pek çok şeyle gerçekleşir, buna rağmen bunlar orucu bozan şeyler değildir.

Tercih Edilen Görüş:

Görüldüğü gibi fitil oruç bozmaz. Zira fitil kullanmanın oruç bozduğuna dair itimat edilebilecek şer'î bir delil yoktur. Gördüğüm kadarıyla da birinci görüşün delilleri daha kuvvetlidir. Allah en iyi bilendir.

Üçüncü Mesele:

Anüsten Tıbbî Muayene ve Endoskopi

Tabip, bağırsak ve diğer şeyleri incelemek için makattan endoskopi cihazı takar.

Daha önce mide endoskopisi bölümünde fıkıh âlimlerinin neler söyledikleri geçmişti. Anüs endoskopisi ve tıbbî muayenesinde de aynı şeyler geçerlidir.

Ancak anüs endoskopisinin ve tıbbî muayenesinin orucu bozmadığı görüşü daha öncelikli ve daha kuvvetlidir. Daha önce *cevf* (karın boşluğu) ifadesinin, vücuttaki her boşluk değil, mide ile yada ona ulaşan şeyle sınırlı olduğu açıklaması geçmişti. Bundan dolayı anüs endoskopisi ve tıbbî

muayenesi orucu bozma hususunda, mide endoskopisinden daha uzaktır.

Sekizinci Konu:

VÜCUDA İDRAR YOLUYLA GİRENLER

Bu konuda şu meseleler vardır:

Sonda, Endoskopi Cihazı, İlaç, İdrar Torbasının Yıkanması İçin Çözelti Kullanmak veya Röntgenin Net Olmasını Kolaylaştıran Madde Kullanmak:

Önceki âlimler bu konuyu; ‘İdrar yoluna sıvı veya yağ girmesi’ olarak ele almışlar ve şu iki görüşte ihtilaf etmişlerdir:

Birinci görüş:

İdrar yoluna damla uygulanması orucu bozmaz. Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîler bu görüştedirler.¹⁶³

Delil:

Zekerin içi ile karın boşluğu arasında giriş yoktur.¹⁶⁴

İkinci görüş:

Orucu bozar. Mesaneye ulaşması şartıyla Ebû Yûsuf bu görüştedir. Şâfi’îler’e göre sahih olan da budur.¹⁶⁵

¹⁶³ *el-Bahru’r-Râ’ik* (2/301); *el-Mudevvene* (1/177); *Keşşâfu’l-Kına’* (2/321) ve *el-Mugnî* (4/360).

¹⁶⁴ *el-Mugnî* (4/360).

Delil:¹⁶⁶

1- Mesane ile karın boşluğu arasında giriş vardır.

Delilin değerlendirmesi:

Modern cerrahî ilmi mesane ile mide arasında giriş olmadığını ispatlamıştır.

2- İdrar yolu da bir geçittir. Orucun bozulması ondan çıkana bağlıdır. Dolayısıyla orucun bozulması ağız gibi ona ulaşan şeye bağlanmıştır

Delilin değerlendirmesi:

Bunun ağza kıyaslanması kıyası *ma'al fârik* (aralarında fark bulunan meseleleri birbirine kıyas etme)tır. Zira ağza konan şey mideye ulaşır ve besler. İdrar yoluna konan ise böyle değildir.

Tercih edilen görüş:

Modern cerrahî ilmi açısından net bir şekilde ortaya çıkmıştır ki, idrar yolu ile sindirim sistemi arasında bir alaka yoktur. Vücudun idrar yolundan giren bir şeyle beslenmesi mutlak olarak mümkün değildir.

Bundan dolayı fıkıh âlimlerinin çoğunluğunun görüşü bu meselede *inşâ'allâh* isabetlidir.

¹⁶⁵ *el-Bahru'r-Râ'ik* (2/301); *Tebyînu'l-Hakâ'ik* (1/330) ve *el-Mecmû'* (6/314).

¹⁶⁶ Yukarıda geçen kaynaklara bakınız.

İdrar yoluna modern cihazlardan biri takıldığı zaman, orucu bozmayı gerektiren bir sebep olmadığından ve orucun sıhhati asıl olduğundan oruç bozulmaz.

İkinci Kısım:

Oruçlunun Bedenine Girmediği Halde Orucu Bozan Muasır Meseleler

Bu kısımda iki konu vardır:

Birinci Konu:

KAN BAĞIŞLAMAK

Önceki fıkıh âlimleri hacamat meselesinde bunun oruç bozup bozmayacağını araştırmışlardır. Hacamat tamamen kan bağışlamaya benzetilmektedir. Her ikisinde de kan çıkmaktadır. Birinde hedef kan bağışlamak diğerinde ise tedavi olmaktır. Ama orucun bozulması meselesi hakkında her ikisinden de hedeflenenin hiçbir etkisi yoktur.

Fıkıh âlimleri hacamatın orucu bozup bozmadığında iki görüşe ayrılmışlardır:

Birinci görüş:

Hacamat orucu bozar. Hanbelîler, İshâk (b. Rahûye), İbnu'l-Munzîr ve hadis fakihlerinin¹⁶⁷ çoğunun görüşü budur. Şeyhulislâm da bunu tercih etmiştir.¹⁶⁸

¹⁶⁷ el-Mugnî, *el-Mecmû'* (6/349).

¹⁶⁸ *Hakîkatu's-Sıyâm* (sy. 67).

Delilleri:

1- Nebî (sallallahu 'aleyhi ve selem) şöyle buyurmuştur:

أَفْطَرَ الْحَاجِمُ وَالْمَحْجُومُ.

'Hacamat yapanın da yaptıranın da orucu bozulmuştur.'¹⁶⁹

İkinci görüş:

Hacamat oruç bozmaz. Selef ve haleften çoğunluğun görüşü budur.¹⁷⁰

Deliller:

1- İbn 'Abbâs (radiyallahu 'anhuma) şöyle demiştir:

اَحْتَجَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ صَائِمٌ.

'Rasulüllâh (sallallahu aleyhi ve selem) oruçlu bulunduğu halde hacamat yaptırdı.'¹⁷¹

¹⁶⁹ Tirmizî (774); Ahmed (3/465); İbn Huzeyme (1964); İbn Hibbân (3535) Râfî' b. Hadîc (radiyallahu 'anhu) hadisinden rivayet etmişlerdir. Yine Sevbân ve Şeddâd b. Evs (radiyallahu 'anhuma)'dan da gelmiştir. İmam Ahmed, Buhârî, 'Alî b. el-Medinî ve hadis ilminde uzman âlimler hadisin **sahih** olduğunu belirtmişlerdir. Bkz. *el-İstizkâr* (10/122) ve Tirmizî, *el-İlelu'l-Kebîr*.

¹⁷⁰ *el-Fetâvâ'l-Hindiyye* (1/199); *Tebyînu'l-Hakâ'ik* (1/329); *Bidâyetu'l-Muctehid* (1/281); *el-Mecmû'* (6/349) ve *el-Mugnî*.

¹⁷¹ Buhârî (1939); Ebû Dâvud (2372); Tirmizî (775) ve Beyhakî (4/263).

Tirmizî'deki metinde şu şekildedir:

اَحْتَجَمَ وَهُوَ صَائِمٌ مُحْرَمٌ .

‘İhramlı ve oruçlu iken hacamat yaptırdı.’

Bu hadisin: ‘**Hacamat yapanın da yaptıranın da orucu bozulmuştur**’ hadisini nesh ettiğini söylemişlerdir.

Bu hadisin nesh edici olmasının açıklaması:

Şeddâd b. Evs¹⁷² (radiyallahu ‘anhû)’nun rivayet ettiği hadiste, Fetih Yılında Ramazan’dan on sekiz gece geçmişti Nebî (sallallahu aleyhi ve selem) hacamat yaptıran bir adama uğrayarak şöyle buyurdu:

أَفْطَرَ الْحَاجِمُ وَالْمَحْجُومُ.

‘**Hacamat yapanın da yaptıranın da orucu bozulmuştur.**’

İbn ‘Abbâs (radiyallahu ‘anhû), Rasûlüllâh (sallallahu aleyhi ve selem) ile birlikte veda haccına katılmış ve o gün ihramlı ve oruçlu olduğu halde hacamat yaptırdığına şahit olmuştur. Rasûlüllâh (sallallahu aleyhi ve selem)’in yaptırdığı hacamat Veda Haccı yılında olduğuna göre, önceki hadisi kesinlikle neshetmiştir. Zira bu yıldan sonra Ramazana

¹⁷² Şeddâd (radiyallahu ‘anhû) hadisi hakkında Buhârî ve ‘Alî b. el-Medînî **sahih** dediler. daha önce: ‘**Hacamat yapanın da yaptıranın da orucu bozulmuştur**’ hadisinin tahriline bakınız.

yetişmemiştir. Rasûlüllâh (sallallahu aleyhi ve selem) Rebi'ulevvel ayında vefat etmiştir.¹⁷³

Cevap:

'Hacamat yapanın orucu bozulmuştur...' hadisi, İbn 'Abbâs (radiyallahu 'anhumâ) hadisini nesh edicidir.

Zira Rasûlüllâh (sallallahu aleyhi ve selem)'in oruçlu ve ihramlı iken hacamat olmasının: **'Hacamat yapanın da yaptıranın da orucu bozulmuştur'** buyruğunun Ramazan'dan sonra olduğu belirtilmemektedir. Nitekim Rasûlüllâh (sallallahu aleyhi ve selem) birden fazla defa ihrama girmiştir. Oruçlu iken hacamat olmasının hangi ihramında olduğu açıklanmamıştır. Sonra hacamat olduğu sırada orucunun bozulmadığı zikredilmemiştir. Hadiste buna delalet yoktur. Bu oruç Ramazan ayında olmamıştır. Zira Rasûlüllâh (sallallahu aleyhi ve selem) Ramazan ayında ihrama girmemiştir. Ancak bu yolculukta iken olmuştur. Seferde oruç farz değildir. Hatta Rasûlüllâh (sallallahu aleyhi ve selem)'in en son uygulaması seferde oruç tutmadığıdır. Nitekim fetih senesinde Kudeyd'e geldiği zaman oruçlu değildi. Bundan sonra da seferde oruç tuttuğu bilinmemektedir. Bu da ihramlıyken hacamat yaptırdığı ve bunun Mekke Fethi'nden önce olduğunu gösterir. **'Hacamat yapanın da...'** hadisi daha önce geçtiği gibi Mekke Fethi'nde söylenmişti.

¹⁷³ el-İstizkâr (10/125).

Yine iki haber birbirine aykırı olduğu zaman, biri asıldan ayıran, diğeri de asıl üzere kalmışsa, hükmün iki defa değişmemesi için asıldan ayıranın nesh edici olması gerekir.¹⁷⁴

Cevabın değerlendirmesi:

Görüldüğü gibi Şeyhulislâm'ın verdiği karar sağlamdır. Lakin şu problemler söz konusudur:

Sözlerini Rasûlüllâh (*sallallahu aleyhi ve selem*)'in oruçlu ve ihramlı iken hacamat yaptırmasına dayandırmıştır. Hadisin **sahih** metninde Rasûlüllâh (*sallallahu aleyhi ve selem*)'in oruçlu iken hacamat yaptırdığı ve ihramlı iken hacamat yaptırdığı geçmektedir. Bu Buhârî'nin lafzıdır. Ama oruçlu ve ihramlı iken hacamat yaptırdığını belirten lafız Tirmizî'ye aittir. Nitekim Hâfız İbn Hacer bunun bazı ravilerden kaynaklanan bir hata olduğunu ortaya koymuştur. Doğru olanı her birinin ayrı-ayrı gerçekleşmiş olmasıdır.¹⁷⁵

2- Ebû Sa'îd el-Hudrî (*radıyallahu 'anhû*) hadisinde şöyle denilmiştir:

رَخَّصَ النَّبِيُّ ﷺ لِلصَّائِمِ فِي الْحِجَامَةِ.

¹⁷⁴ *Hakîkatu's-Sıyâm* (71, 75).

¹⁷⁵ Bkz. *Telhîsu'l-Habîr* (2/191).

‘Rasûlüllâh (*sallallahu aleyhi ve selem*) oruçlunun hacamat olmasına ruhsat verdi.’¹⁷⁶

3- Enes b. Mâlik (*radıyallahu ‘anhu*) hadisinde şöyle geçer:

“Önce oruçlunun hacamat yaptırmasını kerih görürdük. Ca’fer b. Ebî Tâlib oruçlu iken hacamat yaptırdı ve Nebî (*sallallahu aleyhi ve selem*) ona uğradığında: **‘Bu ikisinin orucu bozuldu’** dedi. Sonra Nebî (*sallallahu aleyhi ve selem*) oruçlunun hacamat yaptırmasına ruhsat verdi. Enes (*radıyallahu ‘anhu*) da oruçlu iken hacamat yaptırırdı.”¹⁷⁷

Delilin değerlendirmesi:

Hadis mahfuz değildir.¹⁷⁸

4- Sâbit el-Bunânî, Enes b. Mâlik (*radıyallahu ‘anhu*)’ya: ‘Siz Rasûlüllâh (*sallallahu aleyhi ve selem*)’in zamanında oruçlunun hacamat olmasını kerih görür müydünüz?’ diye sormuş, o da: ‘Hayır, sadece zayıflıktan dolayı hoş görmezdik’ demiştir.¹⁷⁹

Tercih edilen görüş:

¹⁷⁶ Nesâ’î, *el-Kubrâ* (3/432); İbn Huzeyme (1967); Dârekutnî (2/182); Beyhakî (4/264). Dârekutnî ‘bütün ravileri güvenilir’ demiştir.

¹⁷⁷ Dârekutnî (2/182); Beyhakî (4/268). Dârekutnî ‘bütün ravileri güvenilir. Bir illetini bilmiyorum’ demiştir.

¹⁷⁸ Şeyhulislâm bu hadis hakkında çok söz söylemiş ve hadisin mahfuz olmadığını açıklamıştır. Bkz. *Hakîkatu’s-Sıyâm* (sy. 76) lakin bununla beraber Dârekutnî’nin ‘bir illetini bilmiyorum’ dediği geçmiştir.

¹⁷⁹ Buhârî, (*Fethu’l-Bârî* 4/174).

Bu mesele karışıktır. Lakin *Selef*'in çoğunluğunun görüşü ağır basmaktadır. Bu da orucun bozulmadığıdır. Pek çok hadiste buna ruhsat verildiği açıkça belirtilmiştir. Bu ifade, ruhsatın yasaktan sonra olduğunu gösterir. İbn Hazm 'Ruhsat verdi' sözünün ancak yasaktan sonra olacağını söylemiştir. Bu da bu haberin, önceki haberi nesh ettiğini ortaya koymaktadır.¹⁸⁰

Hacamat meselesinde Şeyhulislâm'ın sözünün kuvveti dolayısıyla ihtiyatlı olmaya yönelinse dahi...

Özetle: Kan bağışı konusu hacamata kıyaslanır. Deliller hacamatın orucu bozmadığını göstermektedir. Kan bağışı da bunun gibi oruç bozmaz.

¹⁸⁰ *el-Muhallâ* (6/204). Yukarıda geçen Ebû Sa'îd (*radıyallahu 'anh*) hadisi ile ilgili olarak bunu söylemiştir.

İkinci Konu:

**TAHLİL ve BENZERİ İŞLEMLER İÇİN AZ
MİKTARDA KAN ALINMASI**

Az miktarda kan alınmasının orucu bozduğunu gösteren bir delil yoktur. Bu hacamat anlamında da değildir. Zira hacamat hakkında geçen hadisler, hacamatın orucu bozmadaki illetinin zayıflığa sebep olması olduğunu göstermektedir. Az miktarda alınan kanda bu durum söz konusu değildir.

Allah (*Subhanehu ve Te'âlâ*) en iyi bilendir ve hikmet sahibidir.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMLİ SONUÇLARI

1- Araştırmanın konusu modern asrımızda ortaya çıkan orucu bozan meselelerdir.

2- İçine yiyecek bir şey girmesi halinde orucun bozulduğu boşluk manasında olan *cevf* kelimesiyle kastedilen, vücuttaki diğer boşluklar değil sadece midedir. Deliller bunu göstermektedir.

3- Muasır ilim ehli solunum spreyi hakkında ihtilaf etmişlerdir. Doğruya yakın olanı orucu bozmadığıdır.

4- Kalp krizini önlemek için dilaltına konulup emilen ilaç tabletleri, mideye gitmediğinden oruç bozmaz.

5- İlim ehli, mideye gidip de besleyici olmayan maddelerin orucu bozup bozmadığında ihtilaf etmişlerdir. Doğruya yakın olan görüş, besleyici olmadıkça orucu bozmadığıdır.

6- Muasır ilim ehli, mide endoskopisinde ihtilaf etmişlerdir. Doğruya yakın olan görüş oruç bozmadığıdır. Araştırmada bunun sebepleri zikredilmiştir.

7- Muasır ilim ehli burun damlasında ihtilaf etmiştir. Çoğunluk orucu bozduğu görüşündedir. Bazı fakihler de bozmadığı görüşündedir. Bana göre kuvvetli olanı orucu bozmadığıdır.

8- Oksijen gazı orucu bozmaz. Zira orucun bozulmasına sebep olacak bir şey içermez. Sadece havadır.

9- Burun spreyi, ağız spreyi hükmündedir.

10- Kismî uyuşturma (lokal anestezi) orucu bozmaz. Ancak hasta tamamen uyuşturulursa yani şuurunu tamamen kaybederse, bu durum gün boyu sürerse orucu bozar. Ama hasta gündüzün bir kısmında ayılırsa orucu bozmaz.

11- Kulak damlası, kulak ile mide arasında bir giriş bulunmadığından orucu bozmaz.

12- İlim ehlinin çoğu göz damlasının orucu bozmadığı görüşündedirler. Bazı fakihler de orucu bozduğunu söylemişlerdir. Allah en iyi bilendir, doğruya yakın olanı çoğunluğun görüşü olup orucu bozmadığıdır.

13- Cilt altına, kas içine veya damar içine uygulanan enjeksiyon muasır fıkıh âlimlerinin çoğuna göre orucu bozmaz. *İnşâ'allah* doğrusu da budur.

14- Damardan verilen besleyici şırıngalar ilim ehlinin çoğunluğuna göre orucu bozar. *İnşâ'allah* doğru olan da budur.

15- Tedavide kullanılan yağlar, merhemler ve bantlar orucu bozmaz.

16- Atardamara sonda takılması orucu bozmaz. Bunun oruç bozmaması, damardan şırıngay-

la ilaç vermenin orucu bozmamasından daha önceliklidir.

17- Mideye ulaşmayan endoskopi cihazı orucu bozmaz.

18- Böbrek diyalizi genellikle besleyici maddeler veya şeker de içermektedir. Bu durumda oruç bozulur.

19- Vajina (dölyolunun) yıkanması orucu bozmaz. Bu mutlak olarak mideye ulaşmadığından orucun bozulmasına bir sebep değildir.

20- Vajinaya konan fitil (supozituar), vajina endoskopisi ve vajinanın tıbbî muayenesi hakkındaki hüküm bir önceki hükümle aynıdır.

21- *Lavman*, su veya besleyici maddelerle yapılırsa, bağırsaklar bu maddeleri emdiği için orucu bozar. Zira bu maddelerin bağırsaklarda emilmesi vücudu kuvvetlendirir.

22- Arkadan konan fitil (supozituar) orucu bozmaz. Zira bu yiyecek ve içecek olmadığı gibi bunların anlamında bir şey değildir. Mideye de ulaşmaz.

23- Arkadan yapılan endoskopi orucu bozmaz. Bu mideye ulaşmaz ve vücut bundan beslenip kuvvet kazanmaz.

24- Sonda, endoskopi cihazı, ilaç, idrar torbasının yıkanması için çözelti kullanmak veya röntgenin net olmasını kolaylaştıran maddeler

kullanmak orucu bozmaz. Zira idrar yolları ile mide arasında giriş yolu yoktur.

25- Kan bağışı hacamata kıyaslanır. Bu konuda ilim ehli arasında kuvvetli bir ihtilaf vardır. Hacamatın orucu bozmadığı delil bakımından doğruya daha yakındır. Buna binaen kan bağışı da orucu bozmaz.

26- Tahlil için az miktarda kan alınması orucu bozmaz. Bunun orucu bozmasını gerektiren herhangi bir durum yoktur. Allah en iyi bilendir.

İÇİNDEKİLER

HUTBETU'L-HÂCE.....	5
MUKADDİME.....	7
BİRİNCİ BÖLÜM	
TANIMLAR VE GİRİŞLER.....	14
Birinci Kısım: TANIMLAR.....	15
Birinci Konu:	
ORUCUN TANIMI.....	15
İlk olarak: Orucun sözlük anlamı.....	15
İkinci olarak: Orucun dindeki anlamı.....	16
İkinci Konu:	
MUFATTİRÂTIN (ORUCU BOZAN ŞEYLER) TANIMI.....	18
Üçüncü Konu:	
MUÂSİRİN TANIMI.....	19
İkinci Kısım: GİRİŞLER.....	20
Birinci Konu:	
DİNDE HAKKINDA	
İTTİFAK EDİLEN ORUÇ BOZUCULAR.....	20
İkinci Konu:	
FIKİH ÂLİMLERİNİN SÖZLERİNDE GEÇEN	
‘CEVF’ (VÜCUDUN İÇİ) KELİMESİNİN SINIRI.....	22
İKİNCİ BÖLÜM	
ORUCU BOZAN MUASİR MESELELER.....	38
BİRİNCİ KISIM:	
Oruçlunun Bedenine Girerek Orucu Bozan Muasır Meseleler..	39
Birinci Konu	
VÜCUDA AĞIZ YOLUYLA GİRENLER.....	39
Birinci mesele	
(Astım Hastalarının Kullandığı) Solunum Spreyi.....	39
İkinci Mesele	
Dil Altına Konulan Tabletler (haplar).....	44
Üçüncü Mesele	
Mide Endoskopisi.....	45
İkinci Konu:	
VÜCUDA BURUN YOLUYLA GİRENLER.....	53

Birinci Mesele: Burun Damlası.....	53
İkinci Mesele: Oksijen Gazı.....	56
Üçüncü Mesele: Burun Spreyi.....	56
Dördüncü Mesele: Uyuşturucu (Anestezik) Gazlar.....	56
Üçüncü Konu:	
VÜCUDA KULAK YOLUYLA GİRENLER.....	62
Birinci mesele: Kulak damlası:.....	62
İkinci mesele: Kulak Yıkama (Lavaj).....	64
Dördüncü Konu:	
VÜCUDA GÖZ YOLUYLA GİRENLER.....	66
Beşinci Konu:	
VÜCUDA CİLT YOLUYLA (DERİYE YEDİRİLEREK VEYA DERİ ALTINA) GİRENLER.....	71
Birinci Mesele: Enjeksiyon Tedavisi.....	71
İkinci Mesele: Yağ, Merhem ve Cilde Yapıştırılan İlaçlar....	74
Üçüncü Mesele: Atardamarı Görüntülemek veya Tedavi Etmek İçin Sonda (İnce Boru) Girmesi.....	75
Dördüncü Mesele: Karna Endoskopi Cihazı Girmesi.....	75
Beşinci Mesele: Böbrek Diyalizi.....	78
Altıncı Konu:	
VÜCUDA VAJİNA YOLUYLA GİRENLER.....	81
Birinci Mesele: Vajina (Dölyolu) Yıkama.....	81
İkinci Mesele: Supozituar (Fitol), Vajina Endoskopisi, Vajinanın Tıbbî Muayenesi.....	83
Yedinci Konu:	
VÜCUDA ANÜS (MAKAT) YOLUYLA GİRENLER.....	84
Birinci Mesele: <i>Larman</i> Yapmak.....	84
İkinci Mesele: Supozituar (Fitol).....	86
Üçüncü Mesele: Anüsten Tıbbî Muayene ve Endoskopi....	89
Sekizinci Konu:	
VÜCUDA İDRAR YOLUYLA GİRENLER.....	91

İKİNCİ KISIM:

Oruçlunun Bedenine Girmediği

Halde Orucu Bozan Muasır Meseleler..... 94

Birinci Konu: Kan Bağışlamak..... 94

İkinci Konu: Tahlil ve Benzeri

İşlemler İçin Az Miktarda Kan Alınması..... 101

ARAŞTIRMANIN ÖNEMLİ SONUÇLARI..... 102